

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE LANGE GASTHUISSTRAAT 24 TE ANTWERPEN (PROVINCIE ANTWERPEN)

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 784

Rapport opgemaakt door: Sebastiaan Goovaerts en Griet Beldé

Kontichsesteenweg 38

B-2630 Aartselaar

april 2019

Dossiernr. 24549

OE: 2018J64

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Lange Gasthuisstraat 24 te Antwerpen
(provincie Antwerpen)

Auteur

Sebastiaan Goovaerts en Griet Beldé

Projectnummer

- 24549 (intern)
- 2018J64 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en datum

April 2019

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 784

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
<i>Versie</i>	<i>Datum</i>	<i>Status</i>
V0	17/03/2019	Interne draft
V1	17/03/2019	Externe draft
V2	08/04/2019	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Anouk Van der Kelen
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
Director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten	7
1	Inleiding (beschrijvend gedeelte)	7
1.1	Thesaurus	7
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Doel van het onderzoek	8
1.4	Aanleiding van het onderzoek	8
1.5	Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6	Onderzoeksstrategie	10
2	Aard van de bedreiging	11
2.1	Huidige situatie	11
2.2	Toekomstige situatie	12
3	Assessmentrapport: landschappelijke analyse	19
3.1	Topografische situering	19
3.2	Bodemkundige situering	23
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	28
4.1	Historisch kader	29
4.2	Inventarissen onroerend erfgoed	33
4.3	Andere archeologische bronnen	38
4.4	Cartografische bronnen	39
4.5	Recente landschapsveranderingen	45
5	Besluit	48
5.1	Interpretatie en datering	48
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	48
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening	50
7	Bibliografie	51
7.1	Literaire bronnen	51

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Luchtfoto (1:750) (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	9
Figuur 2: GRB (1:750) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	9
Figuur 3: Kadasterkaart (1:5000) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Cadgis 2018).	10
Figuur 4: Orthofoto (1:3500) (grootschalige zomeropname, kleur, 2018) met weergave van de bestaande toestand. (Bron: Geopunt 2018).	11
Figuur 5: Kelderplan van in 1974-1975 af te breken gebied (Bron: SAA, MA, 18#57534).	12
Figuur 6: Kelderplan van het badhuis, afgebroken in 1974 (Bron: SAA, MA, 1898#1549).	12
Figuur 8: Inplantingsplan nieuwe toestand (Bron: Initiatiefnemer, 2019).	14
Figuur 9: -1 verdieping nieuwe toestand (Bron: Initiatiefnemer 2019).	15
Figuur 10: Snede AA, nieuwe toestand (Bron: Initiatiefnemer, 2019).	16
Figuur 11: Toekomstige situatie gevel paviljoen met doorsnede parkeergarage (Bron: Initiatiefnemer 2019).	17
Figuur 12: Snede BB nieuwe toestand appartementen Vleminckveld (Bron: Initiatiefnemer, 2019).	17
Figuur 13: Nieuwe toestand fundering- en rioleringplan (bron: Initiatiefnemer, 2019).	18
Figuur 14: Topografische kaart (1:4.000) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: NGI 2018).	19
Figuur 15: Orthofoto (1:750) (grootschalige zomeropname, kleur, 2018) met weergave van de hoogteprofielen (Bron: Geopunt 2018).	20
Figuur 16: DHM met aanduiding van studiegebied (bron: DOV 2018).	21
Figuur 17: Hillshade met aanduiding van studiegebied (Bron: DOV 2018).	22
Figuur 18: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:15000) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	23
Figuur 19: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:10.000) met aanduiding van het studiegebied. (Bron: Geopunt 2018).	24
Figuur 20: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 1). (Bron: Geopunt 2018).	24
Figuur 21: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:30000) met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: Geopunt 2018).	25
Figuur 22: Bodemerosiekaart (1:5.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: Geopunt 2018).	26
Figuur 23: Bodemgebruikskaart (1:2000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	27
Figuur 24: Tabel met geraadpleegde bronnen.	28
Figuur 25: GRB met aanduiding vroegere kelderverdiepingen (bron: Geopunt 2018).	31
Figuur 26: Kelderplan van in 1974-1975 af te breken gebied (bron: SAA, MA, 18#57534).	31
Figuur 27: Kelderplan van het badhuis (bron: SAA, MA, 1898#1549).	32
Figuur 28: Weergave (1:1.000) van de meldingen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed aanpalende aan het studiegebied. (Bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018).	33
Figuur 29: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in een straal van 500 meter.	34
Figuur 30: Alle CAI-meldingen (1:3.000) binnen een straal van 250meter.	35
Figuur 31: overzichtstabel CAI.	37

Figuur 32: GRB kaart met aanduiding onderzoeksgebied en bekrachtigde archeologienota's (bron: Geopunt en AOE 2018).....	38
Figuur 33: Vogelvluchtplan van V. Bononiensis uit 1565 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Boekstal 2016).....	39
Figuur 34: Fricxkaart (1:20.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	40
Figuur 35: Ferrariskaart (1:3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	41
Figuur 36: Vandermaelen kaart (1: 3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	42
Figuur 37: Vuillaume le Beau plan of Schoon plan (1853-1865) (1:3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) en de huidige situatie. (Bron: SAA 12#487)	43
Figuur 38: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1947-1954) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Carthesius 2018).	45
Figuur 39: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1971) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	46
Figuur 40: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1988) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).	46
Figuur 41: Orthofotomozaïek (1:3500), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (2018) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Google Maps 2018).	47

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)

1.1 THESAURUS

Antwerpen, stedelijke context, façadisme, werfbegeleiding, zwembad, bankgebouw, kelder, metaaltijden, middeleeuwen, Nieuwe Tijd

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2018J64
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO NV.
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- Straat + nr.:	Lange Gasthuisstraat 24
- Postcode :	2000
- Fusiegemeente :	Antwerpen
- Land :	België
Lambertcoördinaten 1972 (EPSG:31370)	- YMax: 211670.00 - YMin: 211630.87 - XMax: 152533.59 - XMin: 152400.53
Kadaster	
- Gemeente :	Antwerpen
- Afdeling :	Antwerpen 4 AFD
- Sectie :	D
- Percelen :	11804D1672/00G000 , 11804D1643/00E000 (gedeeltelijk)
Onderzoekstermijn	April 2019
Thesaurus	Antwerpen, stedelijke context, façadisme, werfbegeleiding, zwembad, bankgebouw, kelder, metaaltijden, middeleeuwen, Nieuwe Tijd

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek, *in situ* bewaring of vrijgave van het terrein.

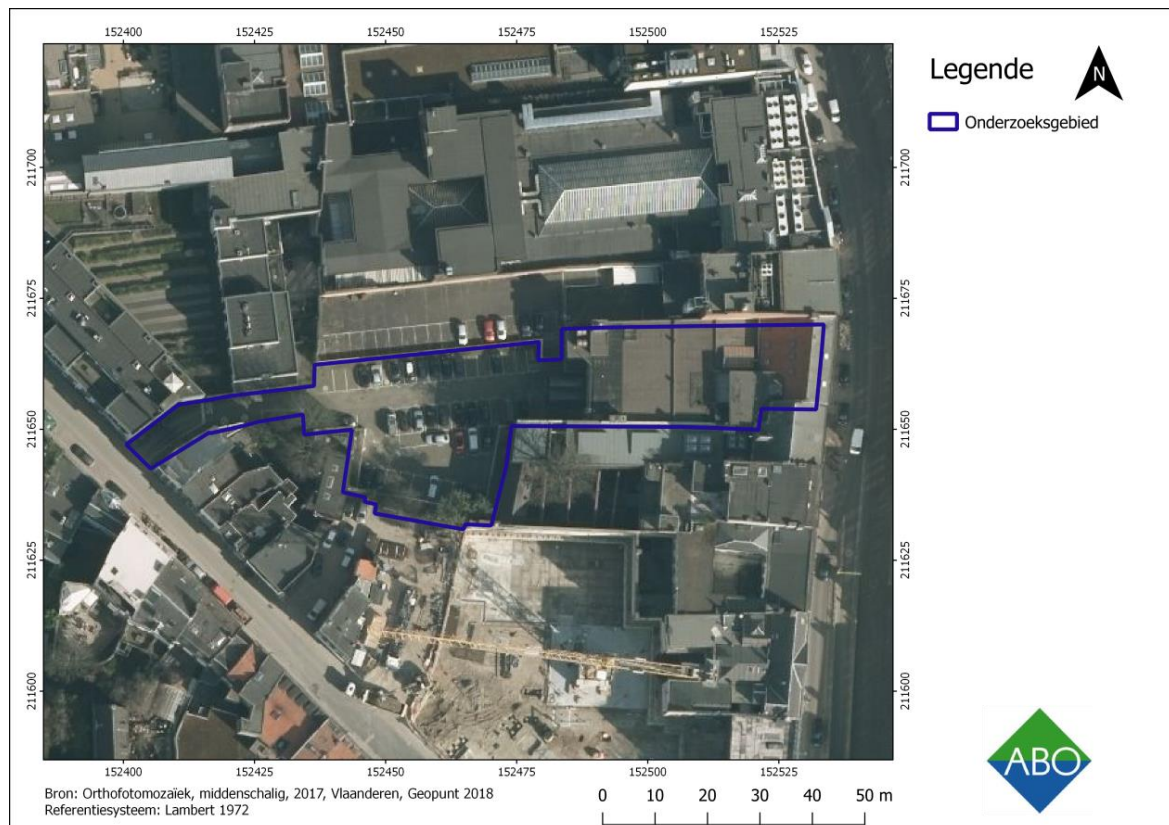
1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande werken aan de Lange Gasthuisstraat 24 te Antwerpen. Deze werken houden de afbraak in van bestaande gebouwen en de nieuwbouw van een nieuw politiekantoor en appartementen, er wordt eveneens een ondergrondse parkeergarage aangelegd.

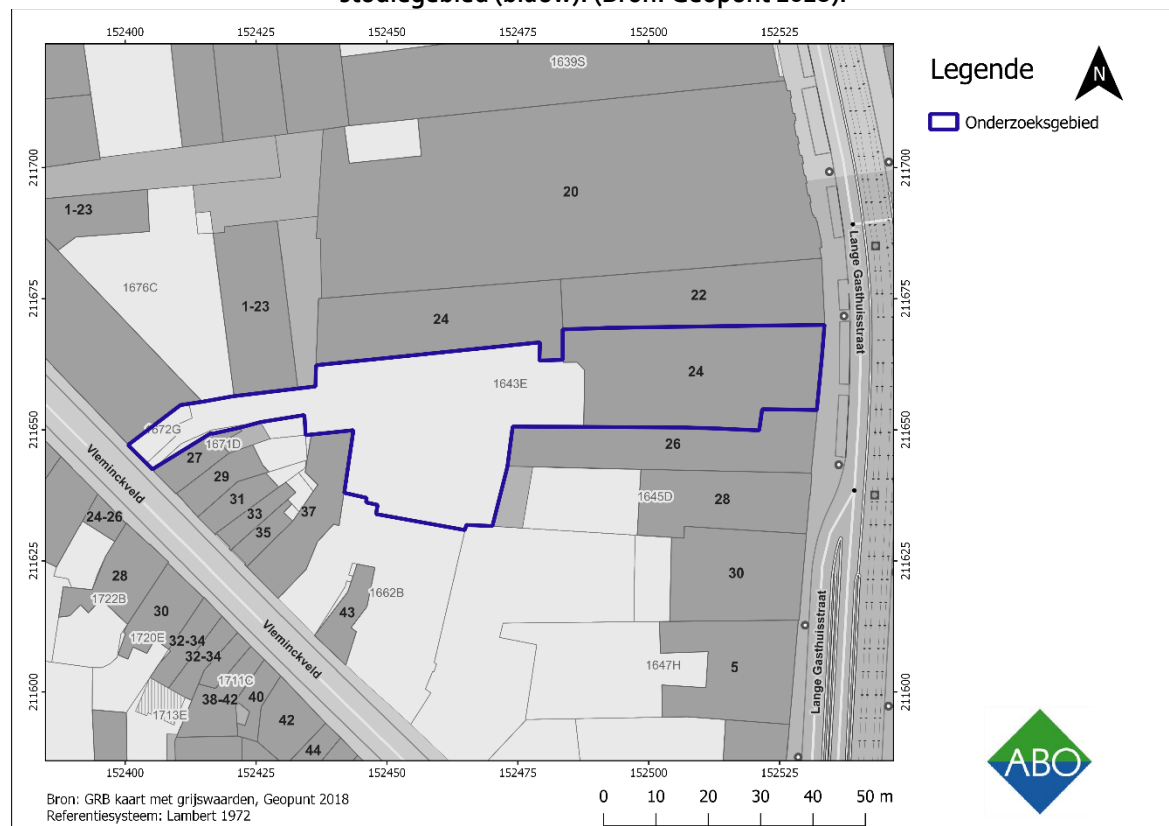
De beoogde werken worden beschouwd als een ingreep in de bodem. Doordat het onderzoeksgebied zich in de vastgestelde archeologische site van de historische Antwerpse binnenstad bevindt, het oppervlakte van de betrokken percelen (ca. 2.443m²) groter is dan 300m² en de bodemingrepen groter zijn dan 100m² moet er, in het kader van het Onroerend Erfgoeddecreet, voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel van de site te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Gezien het onderzoeksgebied momenteel nog bebouwd is met enkele gebouwen die in het kader van de vooropgestelde werken nog gesloopt moeten worden is onderzoek met ingreep in de bodem momenteel niet mogelijk. Bijgevolg wordt een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

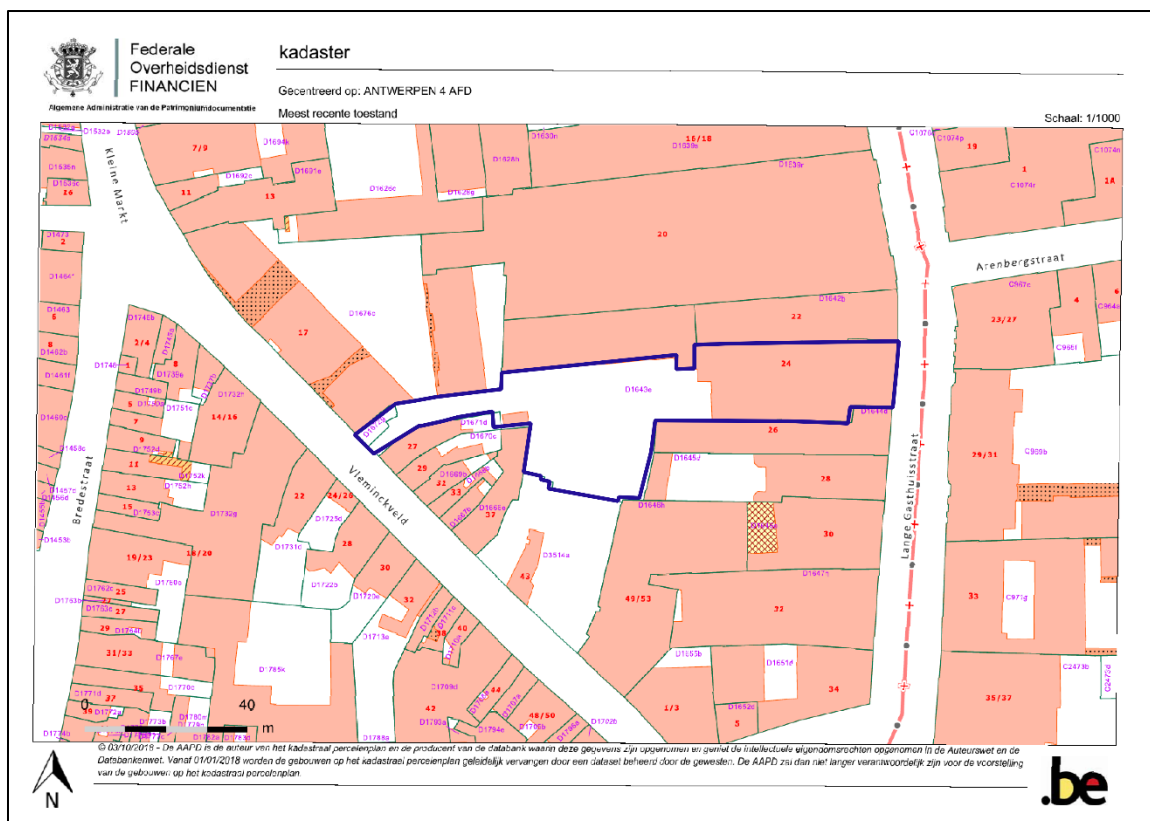
De site is gelegen in de historische Antwerpse binnenstad (Antwerpen 2000). Het bouwblok waar het onderzoeksgebied zich bevindt situeert zich tussen de Oudaan in het noorden, het Mechelseplein in het Zuiden, het Vleminckveld in het westen en de Lange Gasthuisstraat in het oosten. Het onderzoeksgebied is gelegen in perceel 11804D1672/00G000 en gedeeltelijk in perceel 11804D1643/00E000.

Figuur 1: Luchtfoto (1:750) (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

Figuur 2: GRB (1:750) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

Figuur 3: Kadasterkaart (1:5000) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Cadgis 2018).

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

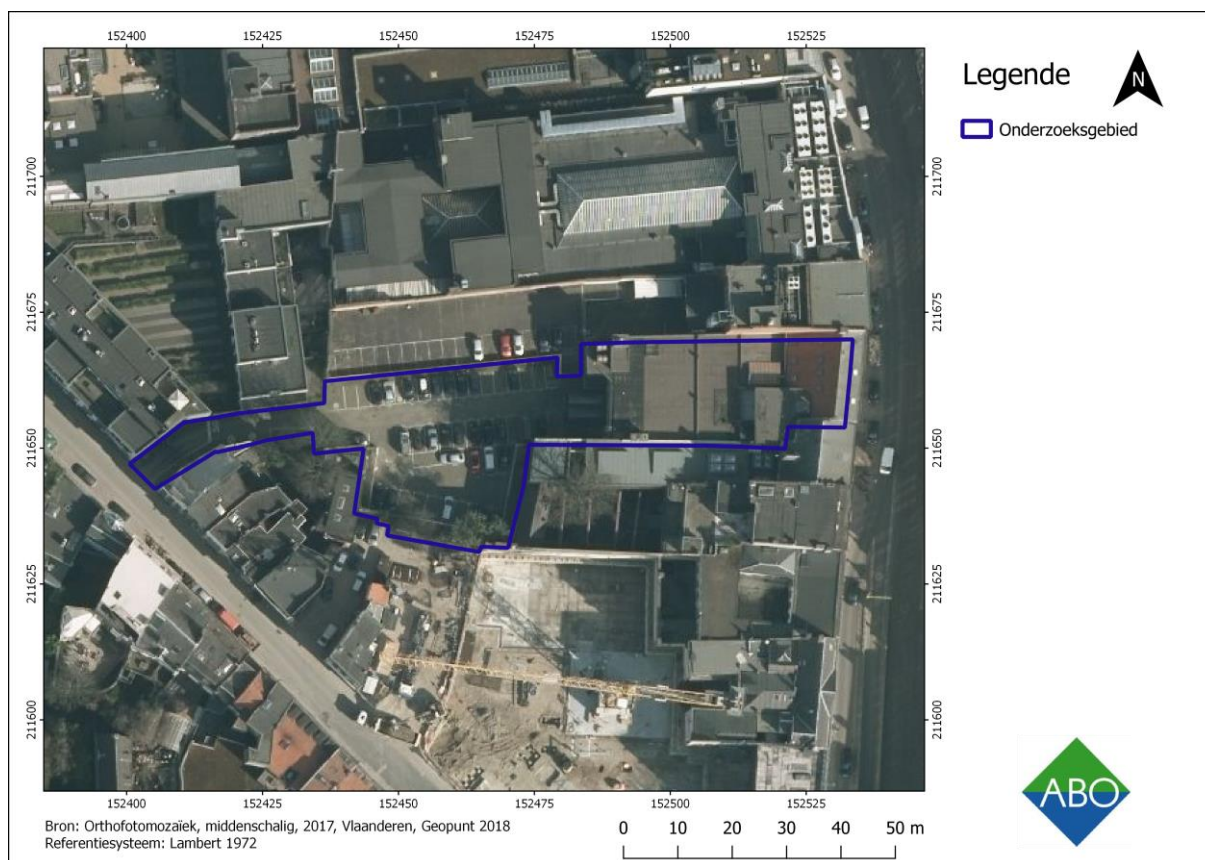
Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

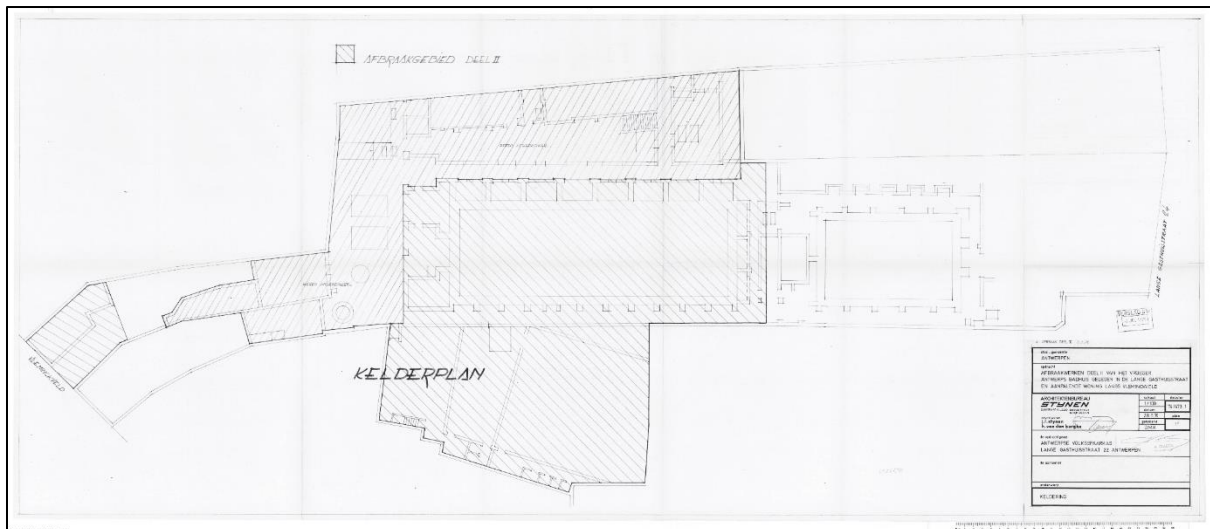
2.1 HUIDIGE SITUATIE

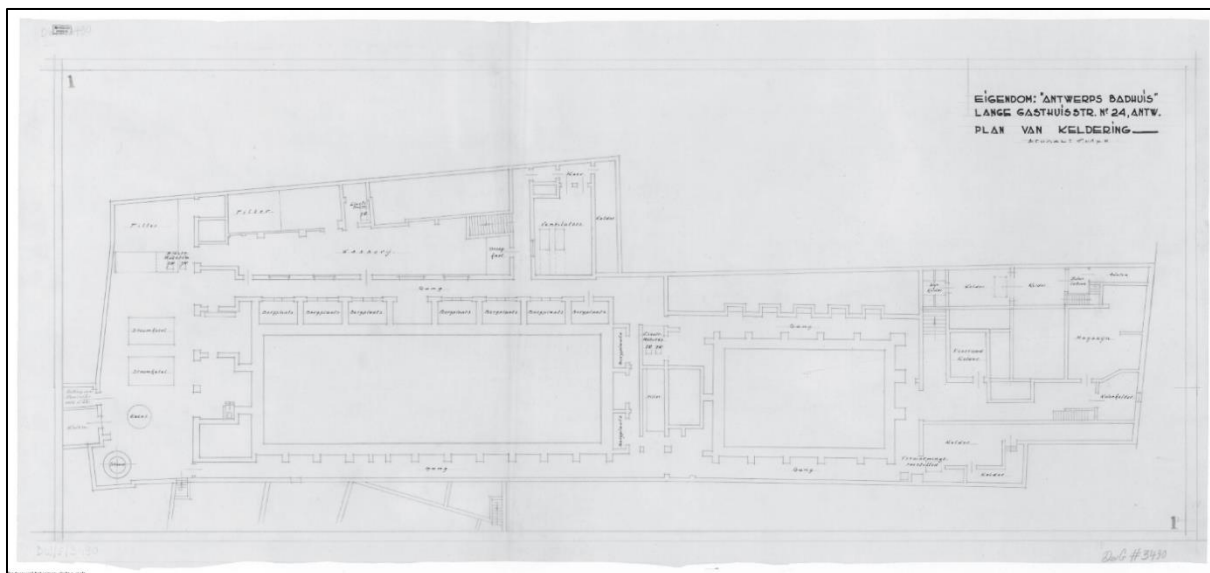
Figuur 4: Orthofoto (1:3500) (grootschalige zomeropname, kleur, 2018) met weergave van de bestaande toestand. (Bron: Geopunt 2018).

Het onderzoeksgebied is momenteel grotendeels in gebruik als verharde parking. De bebouwing situeert zich uitsluitend aan de oostzijde van het onderzoeksgebied en bestaat uit een historisch gedeelte aan de straatzijde van de Lange Gasthuisstraat en achterliggende laat 20ste-eeuwse achtergebouwen met bijhorende kelders (Figuur 5, Figuur 6).

De toegang naar de gebouwen situeert zich aan de Lange Gasthuisstraat terwijl de toegang naar de parking zich situeert aan de zijde van het Vleminckveld.

Figuur 5: Kelderplan van in 1974-1975 af te breken gebied (Bron: SAA, MA, 18#57534)

Figuur 6: Kelderplan van het badhuis, afgebroken in 1974 (Bron: SAA, MA, 1898#1549)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied wordt heringericht als nieuw LPA regiokantoor en nieuwbouw appartementen. Hierbij wordt de bestaande historische voorgevel bewaard en het achterliggende pand met zijn achterbouw afgebroken en vervangen door een nieuwbouw. Bovendien wordt onder het binnengebied een ondergrondse parkeergarage aangelegd met een inrit aan de kant van het Vleminckveldt. Boven deze inrit zullen nieuwbouw appartementen gebouwd worden (Figuur 7).

De meest ingrijpende bodemverstoring zal gebeuren bij het aanleggen van de ondergrondse verdieping bestaande uit een parking, kelder en kantoor. Deze ondergrondse verdieping met een oppervlakte van 2.226 m² zal gefundeerd worden op een diepte van ca. 4,13mTAW. Hierbij moet opgemerkt worden dat quasi het volledige onderzoeksgebied reeds onderkelderd is tot op een gemiddeld niveau van 5,28m TAW. De geplande werken zullen aldus gepaard gaan met een afgraving van gemiddeld ca. 1,15 meter onder de bestaande kelderverdieping (Figuur 9).

Op de plaats van het huidige voorhuis en diens achterbouw zal een nieuw kantoorgebouw ingericht worden met een gelijkvloers oppervlakte van ca. 1.012,26m². De verstoring voor deze nieuwe achterbouw zal volledig plaats vinden in diegene reeds besproken bij de ondergrondse parkeergarage.

Tenslotte zal aan Vleminckveld een blok van nieuwbouw appartementen gebouwd worden. Ook hier is de ondergrond reeds gedeeltelijk verstoord door de vroegere onderkeldering van een vroeg 20ste - eeuws winkelwoonhuis. Onder dit gebouw zal de inrit van de ondergrondse parking gesitueerd zijn, waardoor de bodemverstoring gradueel zal afnemen in diepte naarmate er dichterbij de straat gegaan wordt (Figuur 11).

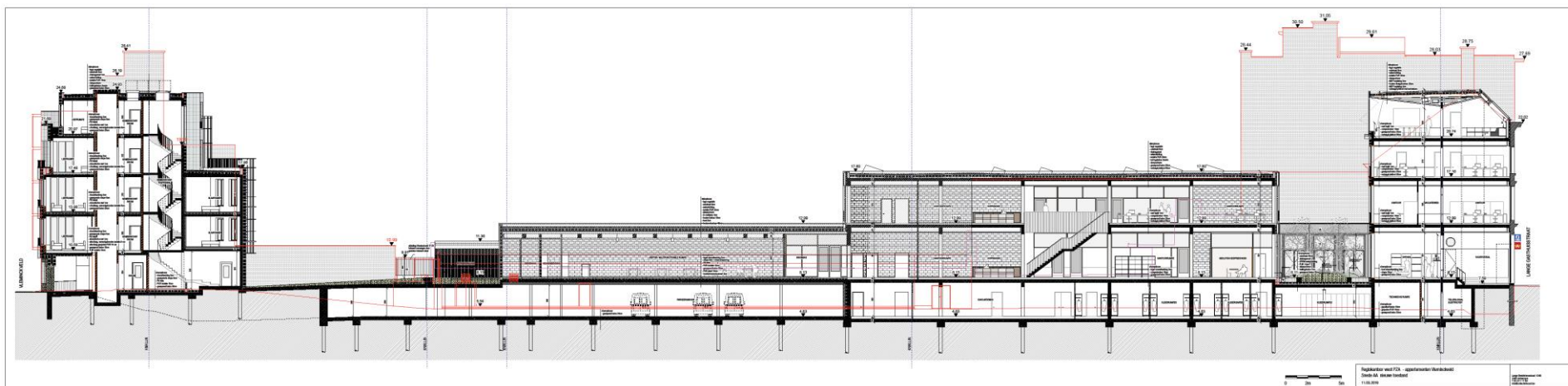
Onder de nieuwbouw en ondergrondse parkeergarage wordt een fundering geplaatst door middel van 155 paalfunderingen en secanswanden. De paalfunderingen worden geplaatst door middel van grondverdringing tot op een diepte van ca. 11m-MV (ca. -6mTAW) en hebben een diameter van 0,42-0,52m. In functie van de paalfunderingen wordt geen grond afgegraven. De gezamenlijke oppervlakte van deze funderingspalen bedraagt aldus 31 m² (0,2 m² per paal x 155 m²) (Figuur 9, Figuur 12).

Hiernaast worden ook een aantal andere bodemverstoringen gepland zoals water- buffer- lift- en septische putten. Deze zullen geplaatst worden op een diepte van ca. 2,13mTAW (diepste put) en zullen gezamenlijk een oppervlakte hebben van ca. 45 m² (Figuur 12).

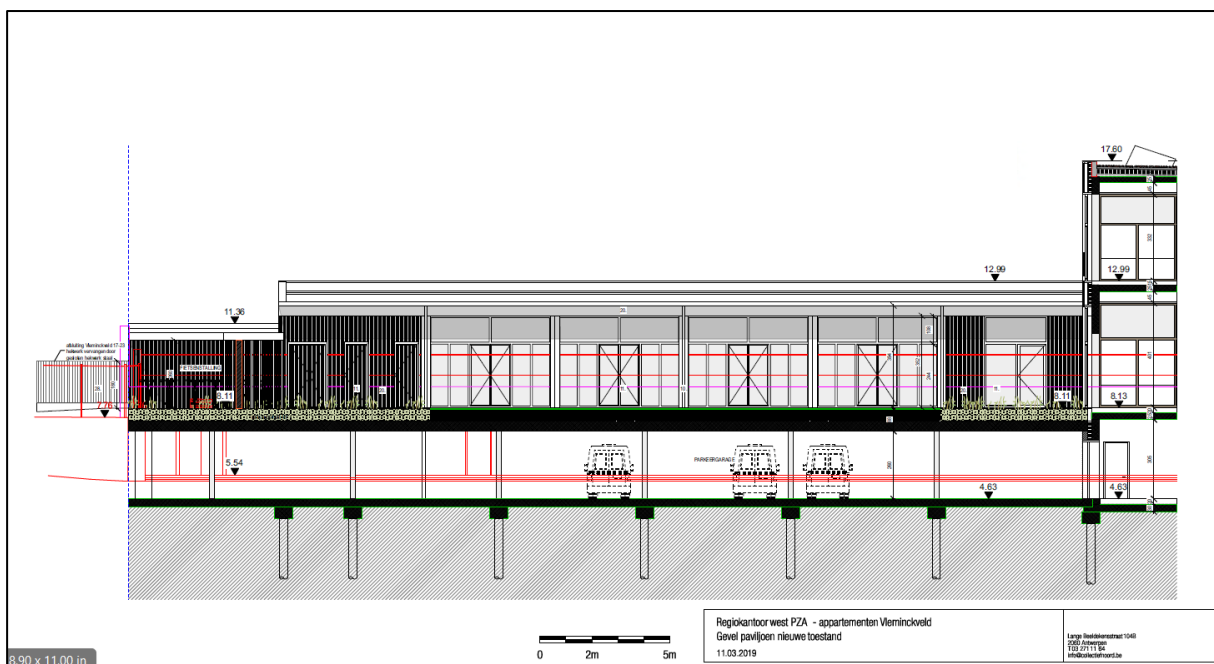
Type verstoring	Oppervlakte verstoring	Diepte verstoring	Percentage totale opp. onderzoeksgebied
Ondergrondse verdieping	Ca. 2.226m ²	3,46m-MV (4,13m TAW (ca. 0,65m onder bestaande verstoring)	91 %
Nieuwbouw kantoor	1.012m ²	Binnen verstoring ondergrondse parkeergarage	
Paalfunderingen	31m ² (gezamenlijk)	11m-MV (-6m TAW)	1,2%
Water-, buffer-, lift-, septische putten	45m ² (gezamenlijk)	2,87m-MV (2,13m TAW)	1,8%
Totaal	3.314 m ²		94%

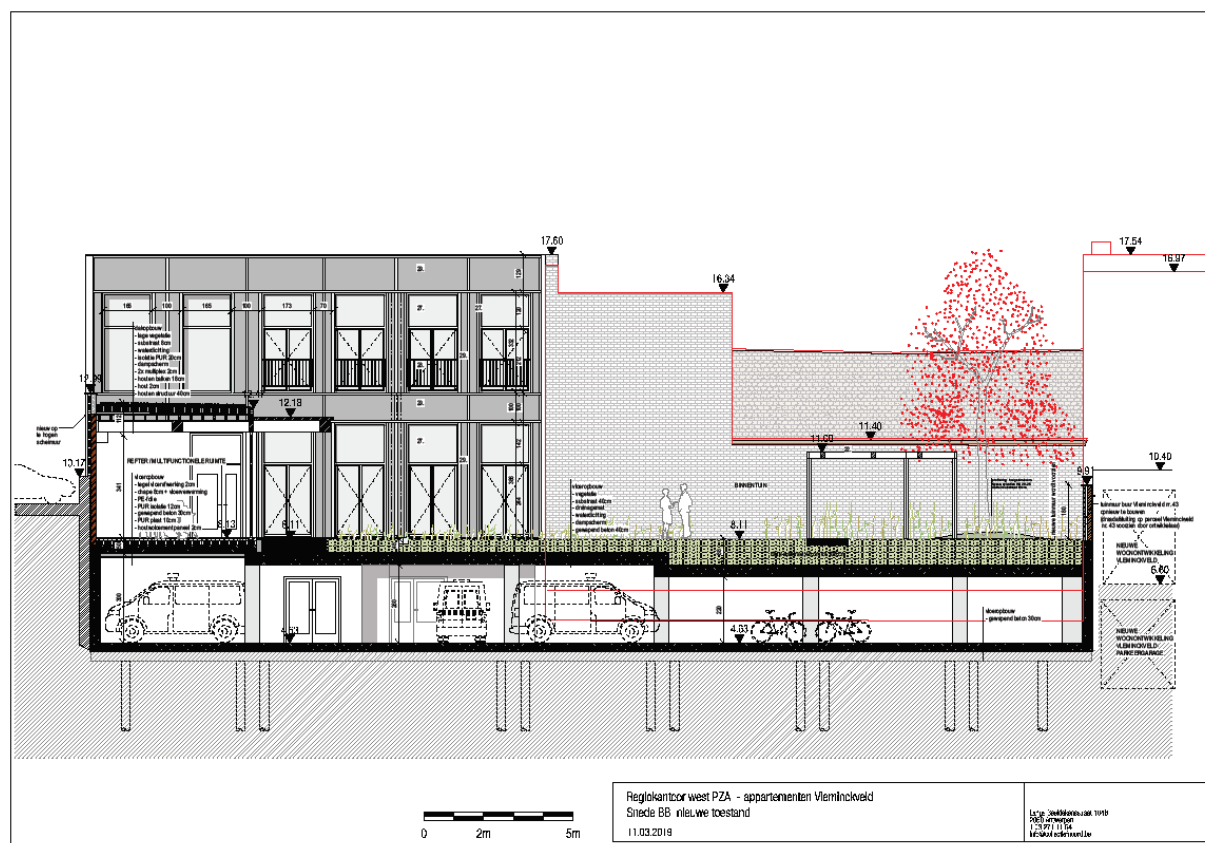
Figuur 8: -1 verdieping nieuwe toestand (Bron: Initiatiefnemer 2019)

Figuur 9: Sede AA, nieuwe toestand (Bron: Initiatiefnemer, 2019)

Figuur 10: Toekomstige situatie gevel paviljoen met doorsnede parkeergarage (Bron: Initiatiefnemer 2019)

Figuur 11: Sneede BB nieuwe toestand appartementen Vleminkveld (Bron: Initiatiefnemer, 2019)

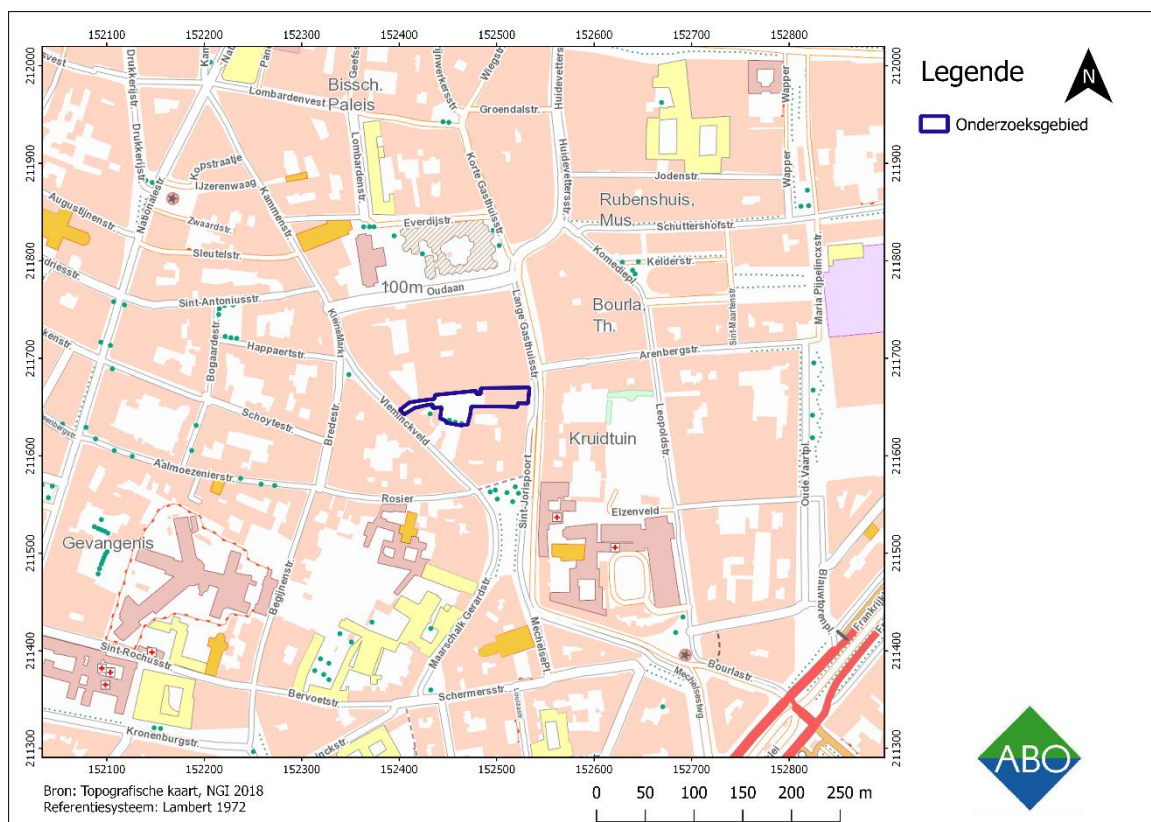

Figuur 12: Nieuwe toestand fundering- en rioleringsplan (bron: Initiatiefnemer, 2019)

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

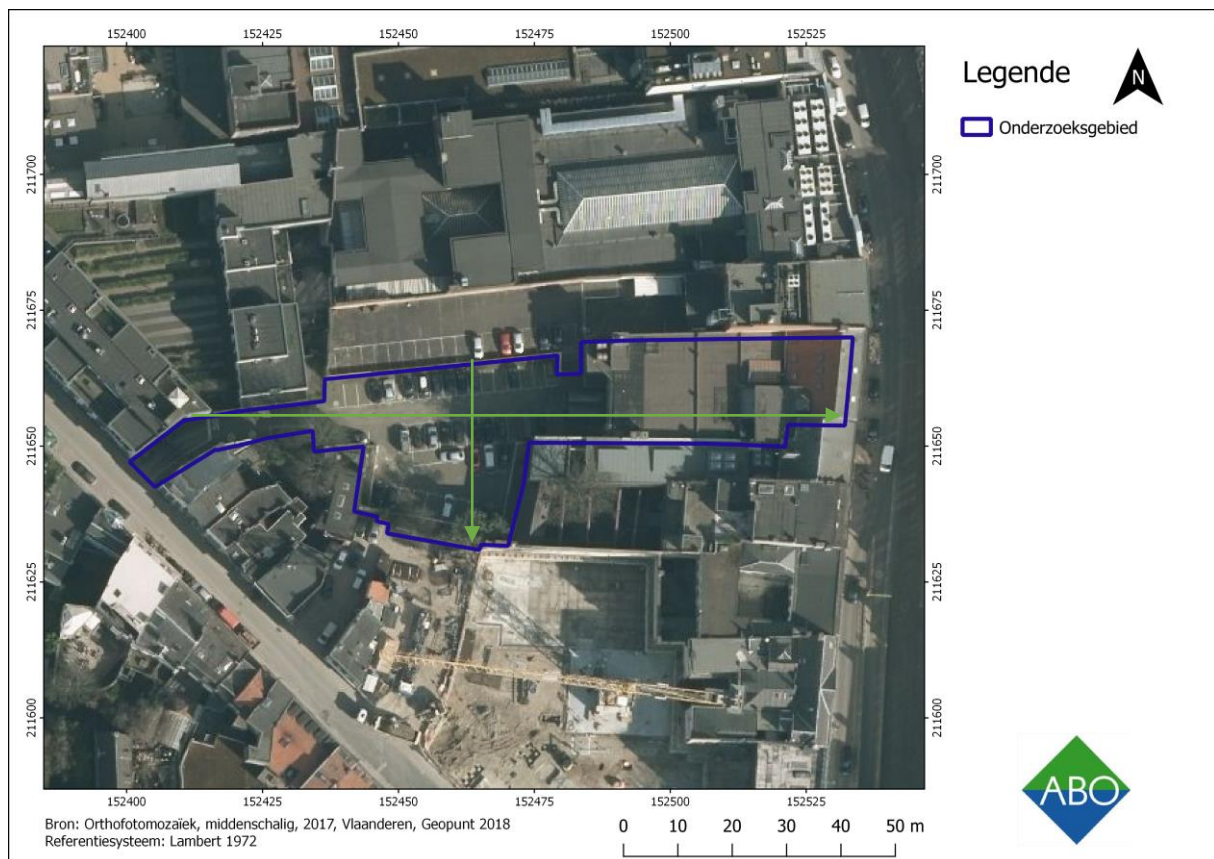

Figuur 13: Topografische kaart (1:4.000) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: NGI 2018)

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het de historische binnenstad van Antwerpen. Dit gaat gepaard met een uitgesproken stedelijk weefsel van aaneengesloten bebouwing met verschillende historische ankerpunten.

Het onderzoeksgebied zelf bevindt zich in het midden van een bouwblok afgebakend door de Oudaan in het noorden, de Lange Gasthuisstraat in het oosten en het Vleminckveld in het westen. Aan de Oudaan bevindt zich de iconische Politietoren van architect Renaat Braem. Direct ten zuidoosten van het onderzoeksgebied over de straat ligt de Plantentuin van Antwerpen. En ten zuiden tenslotte ligt het Mechelseplein waar verschillende horecagelegenheden gelegen zijn.

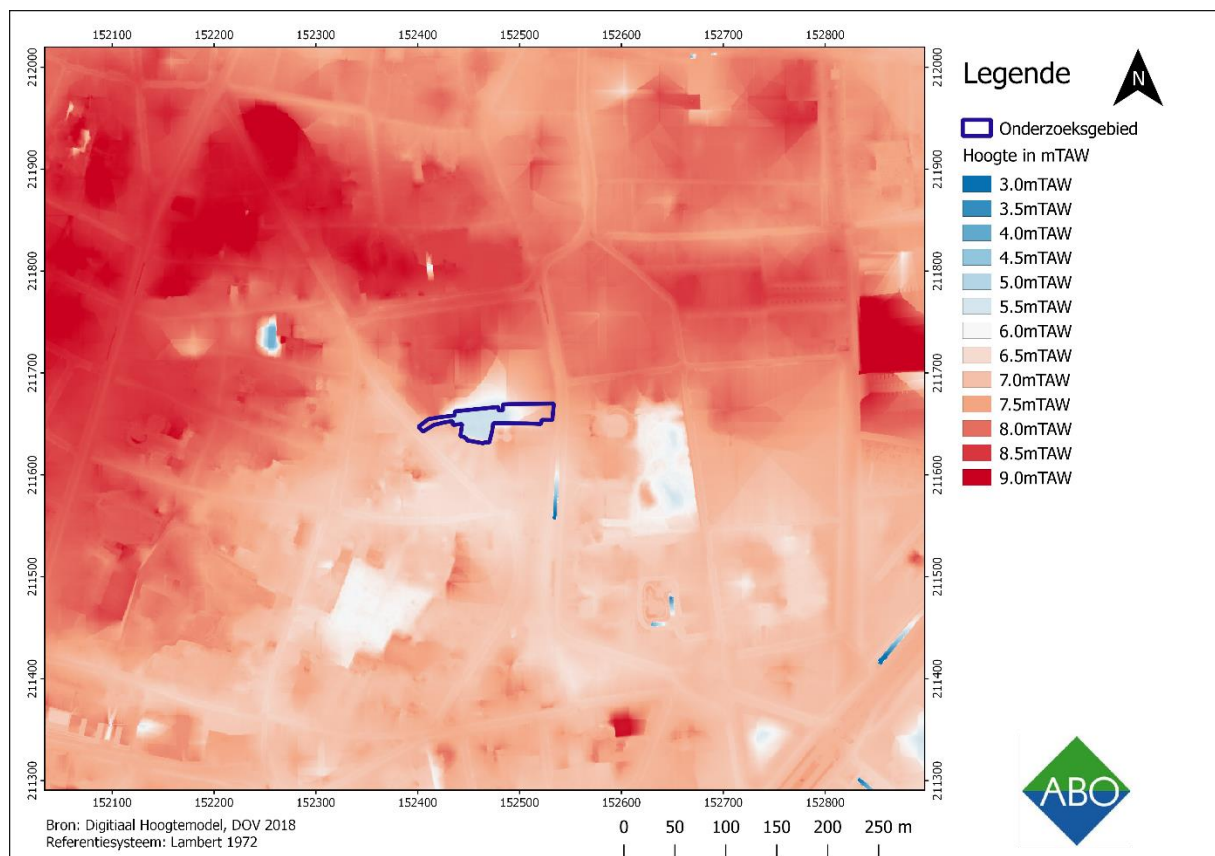
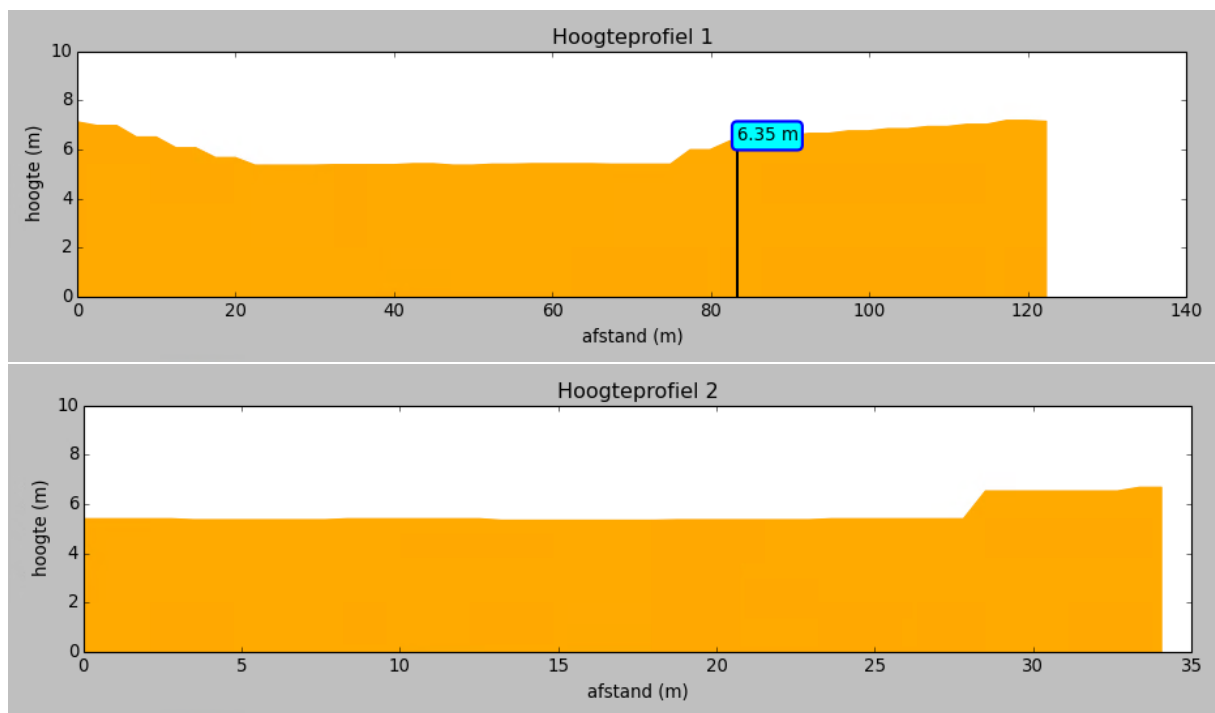
3.1.2 HOOGTEVERLOOP

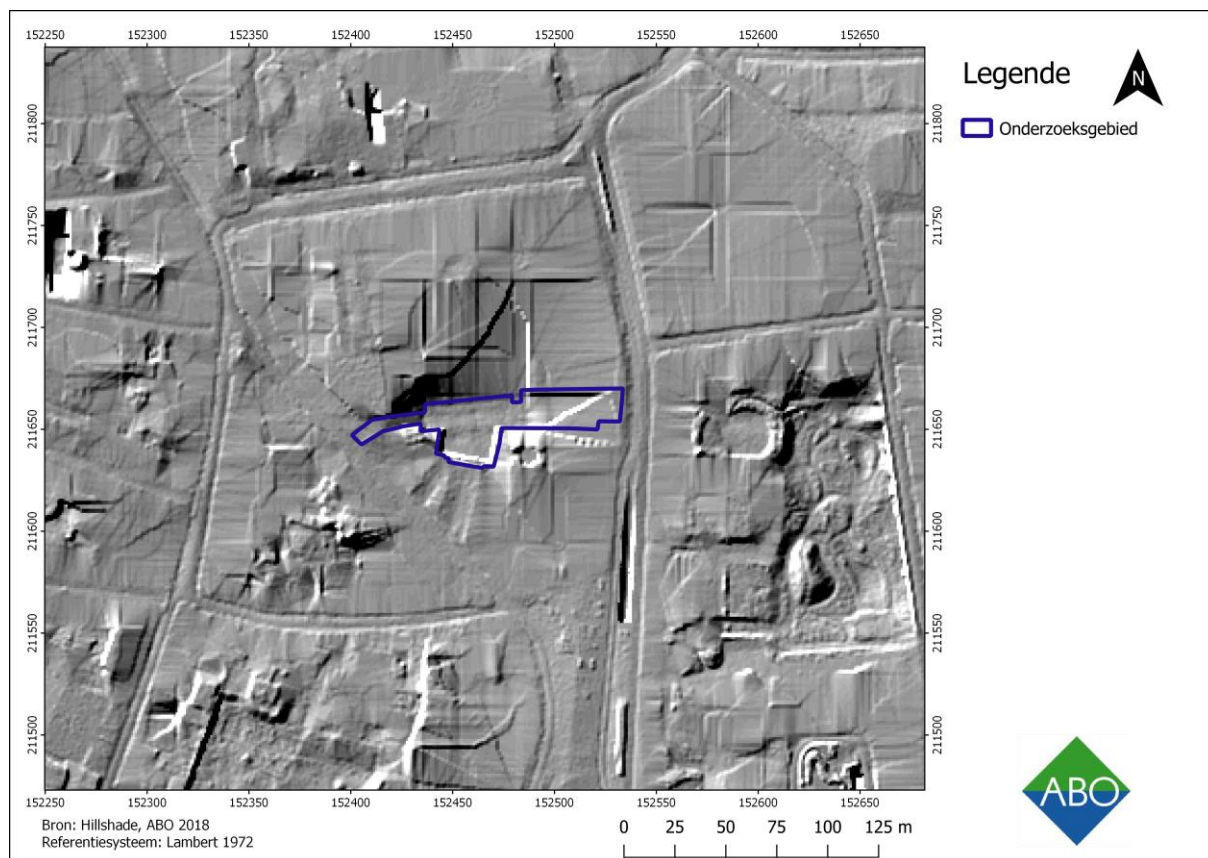
Figuur 14: Orthofoto (1:750) (grootschalige zomeropname, kleur, 2018) met weergave van de hoogteprofielen (Bron: Geopunt 2018).

Het reliëf ter hoogte van het onderzoeksgebied toont enkele hoogteverschillen in de anders overwegend vlakke omgeving. Het hoogste punt (7,13mTAW) kan gevonden worden aan de westelijke zijde van het onderzoeksgebied en het laagste punt in het centrale deel van het binnengebied (5,38mTAW). Het maximale hoogteverschil is aldus 1,75m.

Het DHM bevestigt dit en toon centraal in het studiegebied een lager gelegen gebied. De Hillshade sluit goed aan bij het DHM, zo is er sprake van duidelijke reliëfverschillen ter hoogte van het centrale binnengebied van het onderzoeksgebied. Ook het stratenpatroon is duidelijk ingesneden.

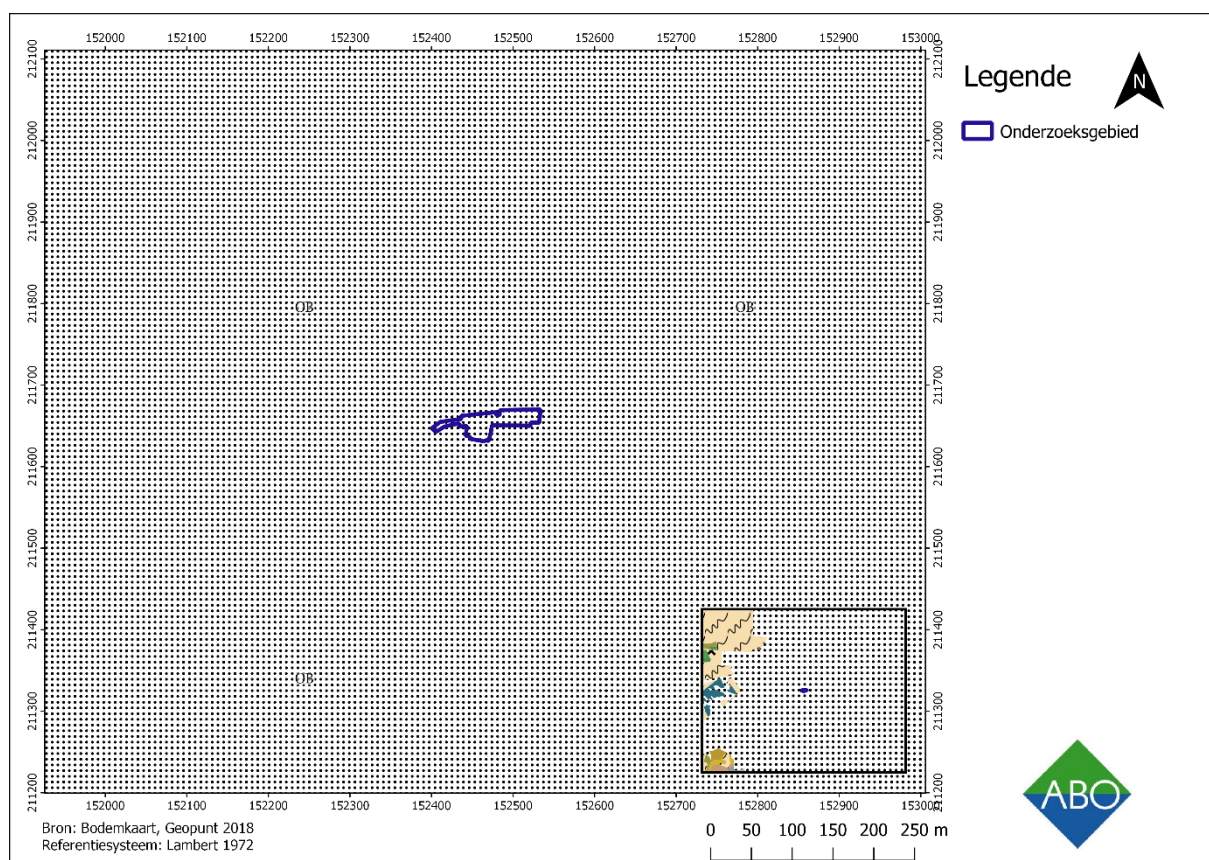
Figuur 15: DHM met aanduiding van studiegebied (bron: DOV 2018)

Figuur 16: Hillshade met aanduiding van studiegebied (Bron: DOV 2018)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

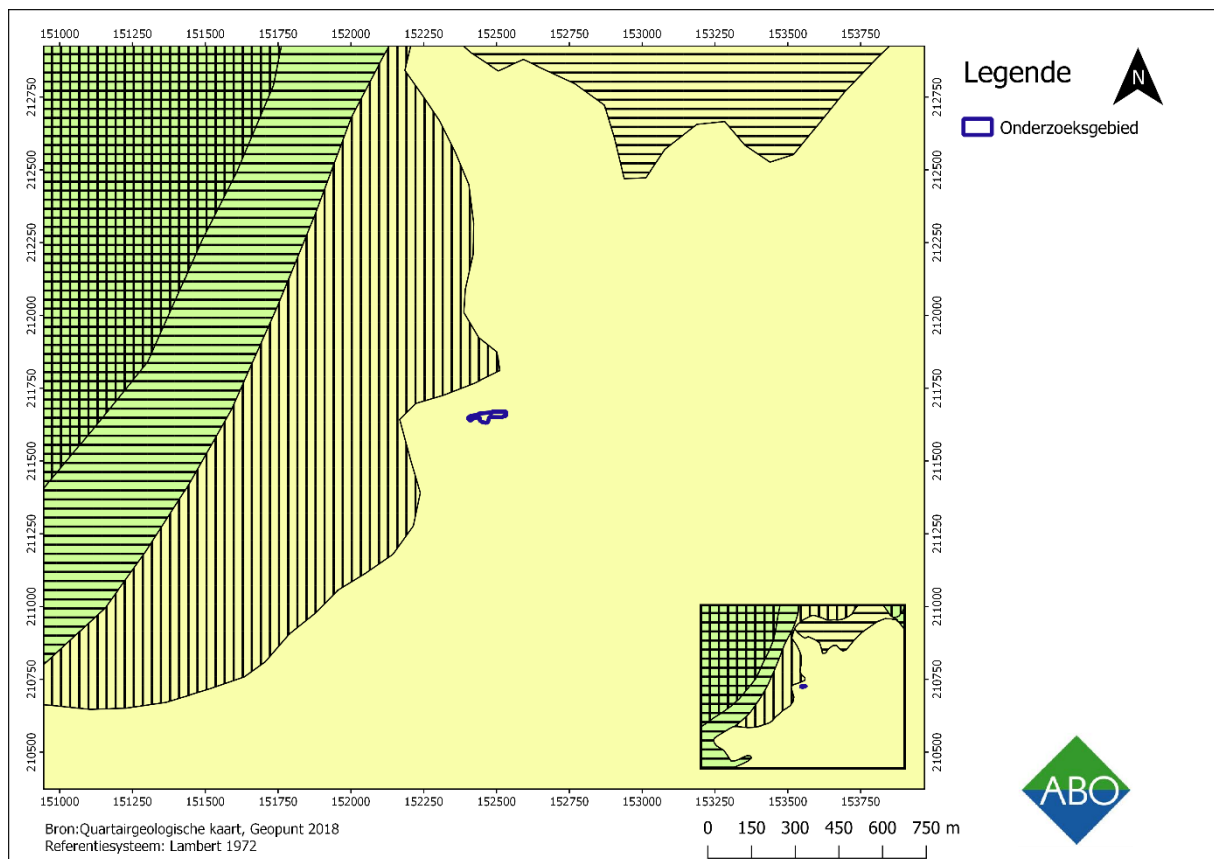
3.2.1 BODEMKAARTEN

Figuur 17: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:15000) met aanduiding van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

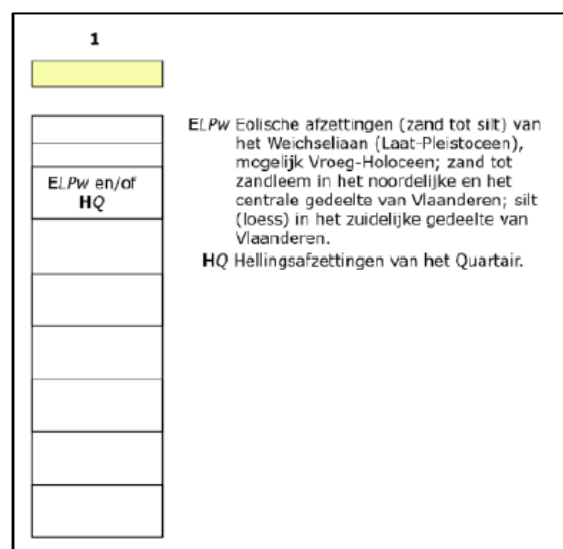
Daar de natuurlijke bodemprofielen ter hoogte van het onderzoeksgebied door bebouwing sterk gewijzigd of vernietigd werden, kon het bodemtype niet gekarteerd worden. Het gebied werd dan ook aangeduid als bebouwde zone (**OB**). Dit is bovendien het geval voor de wijdere omgeving (+ 2km) rondom het onderzoeksgebied.

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

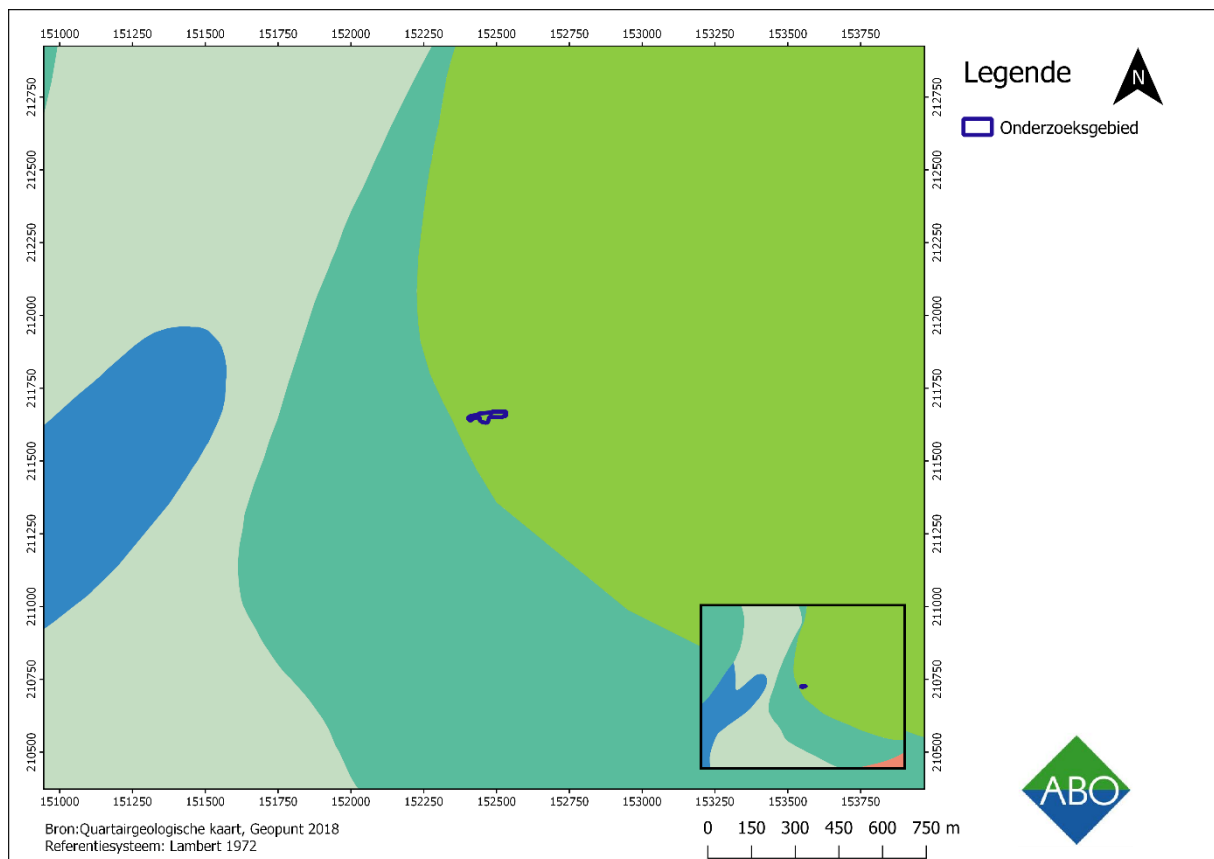
Figuur 18: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:10.000) met aanduiding van het studiegebied. (Bron: Geopunt 2018)

De quartairgeologische kaart toont aan dat het onderzoeksgebied en zijn wijdere omgeving gekenmerkt worden door het profieltype 1. Dit profieltype bestaat uit hellingsafzettingen van het Quartair met daarboven eolische afzettingen bestaande uit zand tot zandleem uit het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen.

Figuur 19: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 1). (Bron: Geopunt 2018).

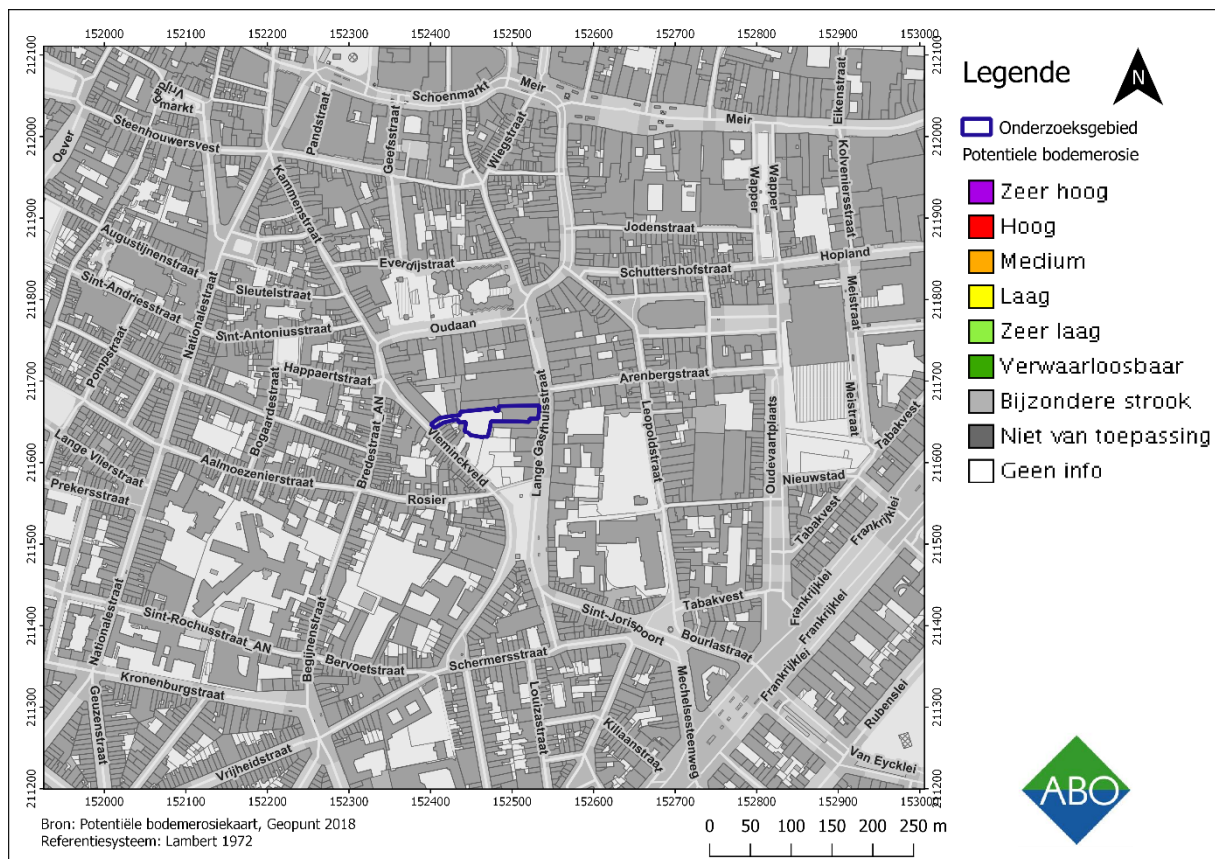
3.2.3 TERTIAIRGEOLOGISCHE KAART

Figuur 20: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:30000) met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: Geopunt 2018).

Het onderzoeksgebied valt volgens de tertiairgeologische kaart onder de Formatie van Lillo. Deze formatie wordt gekenmerkt door marien schelphoudend zand uit het Plioceen. Inclusies van schelpen worden vooral aan de basis gevonden en minder aan de top.

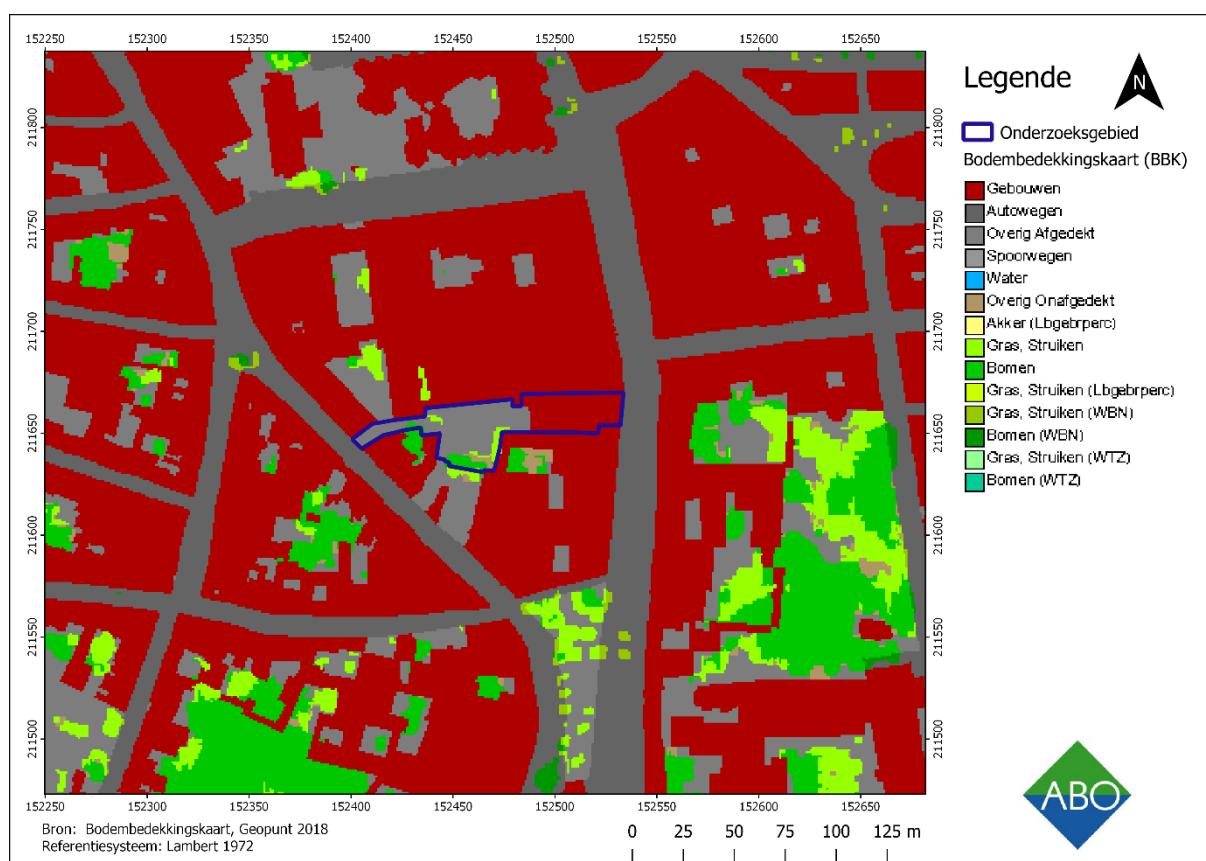
3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Figuur 21: Bodemerrosiekaart (1:5.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: Geopunt 2018).

De bodemerrosiekaart geeft geen informatie weer voor de potentiële bodemerrosie ter hoogte van het onderzoeksgebied en zijn wijdere omgeving. Er kan echter gesteld worden dat deze, vanwege diens uitgesproken urbane karakter, verwaarloosbaar is.

3.2.5 BODEMBEDEKKINGSKAART

Figuur 22: Bodemgebruikskarta (1:2000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

De bodembedekkingskarta sluit overwegend goed aan bij de realiteit. Zo geeft ze voor de wijdere omgeving de grote hoeveelheid bebouwing en verhardingen weer die kenmerkend zijn voor het stedelijke weefsel. Hier en daar zijn kleine groenzones tussen de bouwblokken te zien. De grootste groenzone is vanzelfsprekend de botanische tuin ten oosten van het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door een binnenzone van afgedekte verharding (grijs) met kleine stukjes gras en struiken (groen). Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied wordt bezet door gebouwen (rood).

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Buiten archeologische zone
Gekende Erfgoedwaarden	Relevant, cf. 4.1.1
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.2
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Niet van toepassing
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.1.3
Inventaris Historische stads-kern	Niet van toepassing
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet van toepassing
Wereldoorlog relictten	Niet van toepassing
Cartografische bronnen	
Frickxkaart (ca. 1745)	Niet relevant, maar wel vermeld, cf. 4.2.1
Ferrariskaart (ca. 1771-1778)	Relevant, cf. 4.2.2
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.3
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.4
Popp kaarten (1842-1879)	Relevant, cf. 4.2.5
Orthofoto's 1954-2017)	Relevant, cf. 4.3

Figuur 23: Tabel met geraadpleegde bronnen

4.1 HISTORISCH KADER

Het onderzoeksgebied is gelegen binnen de 16de-eeuwse stadsomwallingen van Antwerpen. De geschiedenis van het onderzoeksgebied is aldus onlosmakelijk verbonden met de stad Antwerpen.

De gunstige topografische ligging van Antwerpen en de vruchtbare diverse bodemtypes, speelden een cruciale rol in de ontwikkeling en zorgden voor een maximaal benut van het gebied. De uitgebreide geschiedenis van Antwerpen kan teruggekoppeld worden naar de prehistorie. Er werden namelijk meerdere vondsten aangetroffen zoals lithisch materiaal daterende tussen het einde van het Paleolithicum en het begin van de vroege bronstijd. Daaropvolgend zijn er een aantal verspreide ijzertijdvondsten ontdekt onder het huidige stadscentrum. Ook werden er meerdere Gallo-Romeinse archeologische vondsten en sporen ontdekt in en rond de stadskern. Volgens archeologisch onderzoek werd er reeds een Gallo-Romeinse nederzetting blootgelegd die zich in de 2de en 3de eeuw na Chr. situeerde.

Naast de kersteningspogingen ondernomen door Amandus en Eligius in de 7de eeuw en de verschillende plunderingen in de 9de eeuw door de Noormannen, ontstond er in het centrum van Antwerpen een versterkte handelsnederzetting die zich verder ontwikkelde in de 10de eeuw. De versterking van de burcht was opgebouwd uit een palissade gevolgd door een aarden wal met gracht. Binnen de omwalling groeide een dicht bebouwd centrum dat gekarakteriseerd werd door het proto-stedelijke handelsnederzettingstype. Omstreeks de 11de eeuw fungeerde Antwerpen als handelsknooppunt tussen verschillende (overzeese) gebieden, doordat het verscheidene ambachten beheerste. Het gebied tussen de vesten van 1250 en de Spaanse omwalling kwam in de 13de en 14de eeuw tot ontwikkeling.

Tot aan de 16de eeuw zou Antwerpen zo'n vier groeiprocessen hebben doorgemaakt, waarbij de stadsgrenzen zich naar het oosten hebben uitgebreid. In deze periode ontpopte de stad zich tot een immense handelsmetropool waar internationale producten werden verhandeld, waaronder suiker uit Noord-Amerika, Portugese specerijen, Engels laken enzovoort. De sociale, culturele en economische expansie trok daarnaast ook elite handeldlui en kooplieden aan die zich in luxueuze stadspalazzi in het centrum van Antwerpen vestigden.

De aanzienlijke uitbreiding van de stad als handelsimperium en de toenemende urbanisatie ging helaas hand in hand met militaire dreigementen, waardoor de stad voorzien werd van een nieuwe omwalling. Op bevel van keizer Karel V werd zo op 16 augustus 1542 een bevelschrift uitgevaardigd. Deze dwong de eigenaars van huizen en aanplanting binnen 7500 voet (ca 2250m) van de stadsomwalling om alles te slopen. Deze vrijwaringszone zou tot de 19de eeuw grotendeels onbebouwd blijven.

Met het geweld van de Spaanse Furie in 1576, de Beeldenstorm en de blokkade van de Schelde kwam er een einde aan de Gouden Eeuw in Antwerpen.

Na deze verwoestende gebeurtenissen, kende de stad een terugval die zich gedurende twee eeuwen zou manifesteren, waardoor het bevolkingsaantal daalde. Tijdens deze periode (contrareformatie) vestigden zich verscheidene nieuwe kloosterorden die de aanblik van Antwerpen duidelijk hebben veranderd.

Tussen de 18de en 19de eeuw onderging Antwerpen een transformatie onder het bewind van Napoleon, waarbij de militaire en economische aspecten een opwaardering kregen.

In het prille België werd Antwerpen ingericht als Nationaal Reduit. Daarbij werd een nieuwe verdedigingsomwalling of de Brialmontvestiging aangelegd die zich situeerde aan de huidige ring van Antwerpen.

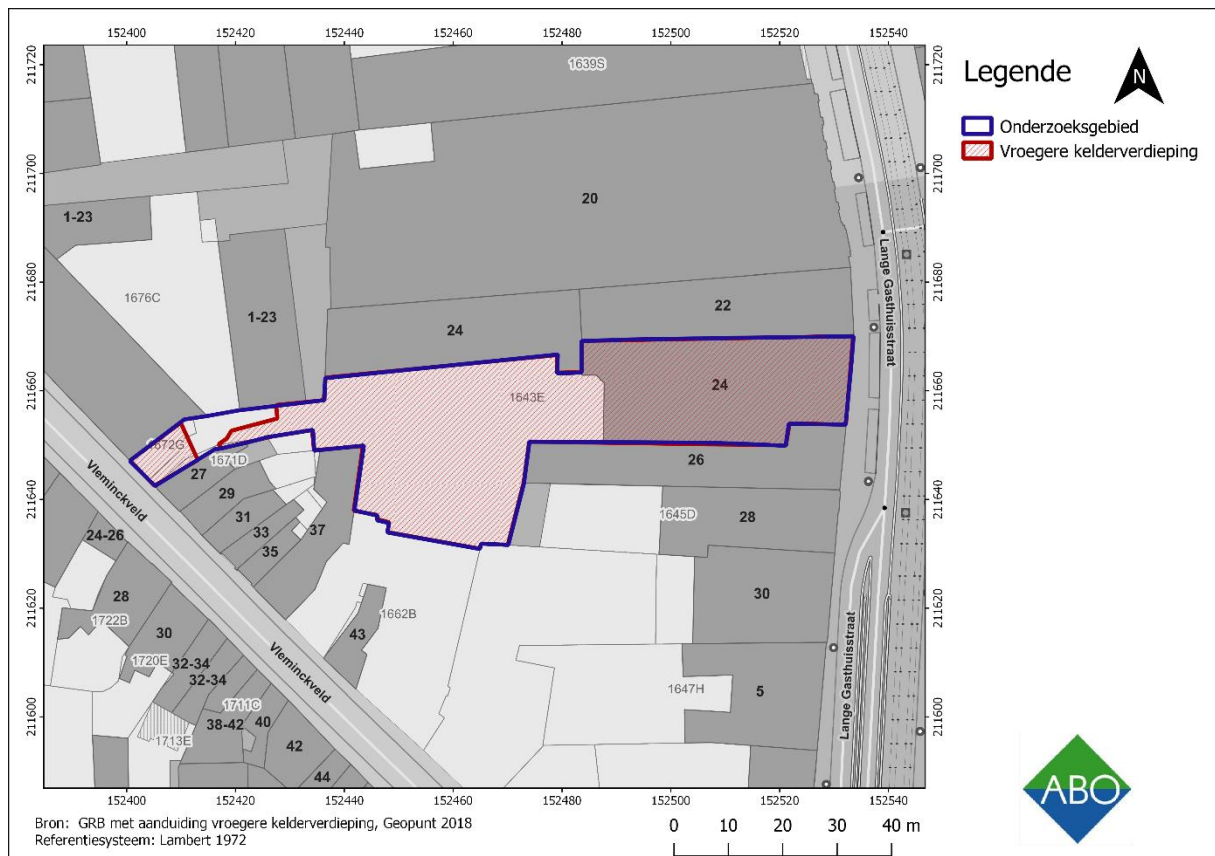
In 1860 wordt aangevangen met de afbraak van de Spaanse Vesten. De belangrijkste reden hiervoor was de uitbreiding van de stad mogelijk te maken. Bovendien was de, van oorsprong 16de -eeuwse omwalling niet meer effectief tegen de moderne manier van oorlogsvoering. De Spaanse omwalling verdween en de stad onderging opnieuw een grote expansie. De 19de eeuw betekende ook voor de Lange Gasthuisstraat en het onderzoeksgebied een grote verandering. Zo werden er verschillende grote heren- en burgerhuizen opgericht voor de elite van Antwerpen. Zo ook het voormalig badhuis Bains Anversois dat teruggaat naar een laat-classicistisch herenhuis uit het begin van de 19de eeuw.

Na de verbreding van de straat in 1879 wordt in 1895 het idee geopperd door geneesheer en oud-provincieraadslid Emile Descamps om een nieuw badhuis op te richten. Nadat de oorspronkelijke plannen verschillende keren veranderen werd uiteindelijk gekozen om het toenmalige hotel de maître van notaris Albert Van der Schoot aan de Lange Gasthuisstraat te converteren naar badhuis. Dit badhuis dat zich grotendeels bevond in het binnengebied van het onderzoeksgebied beschikte over drie baden voorzien van 10 bij 16 meter op het gelijkvloers: vooraan een tweede klasse-bad, en achteraan een eerste klasse-afdeling met een afzonderlijk zwembad voor mannen en vrouwen.¹ Het bad werd geopend in februari 1901. Een jaar eerder, in 1900 werd ter hoogte van de huidige uitgang van de parking aan het Vleminckveld tevens een pand gebouwd met eclectisch gevelontwerp aan de hand van Jules Dries.²

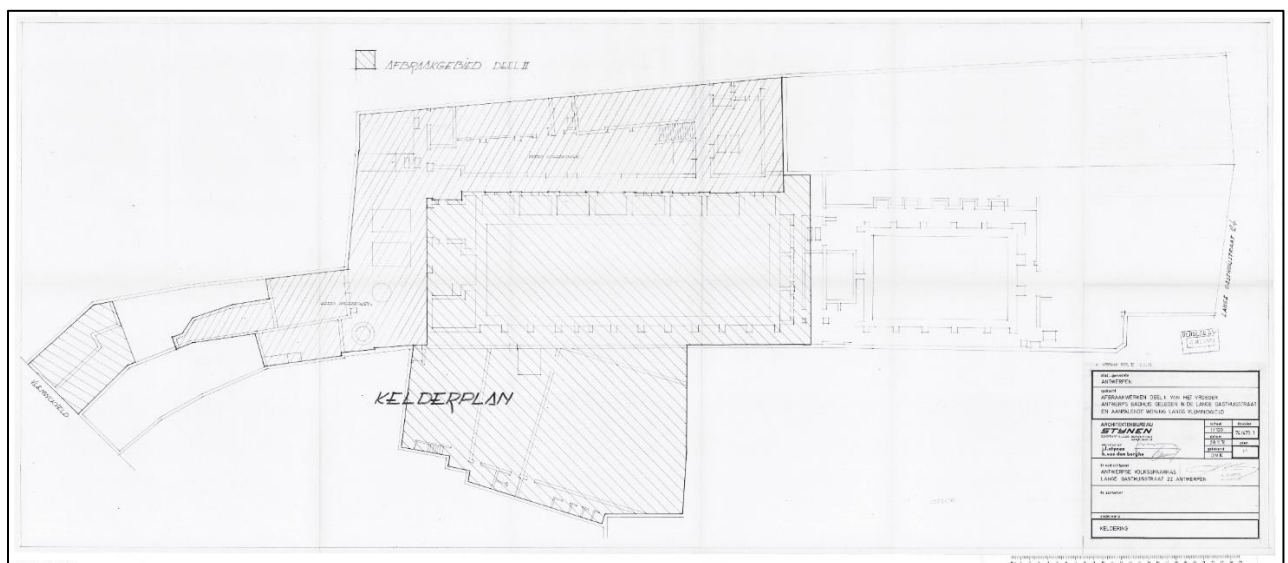
In 1974 viel het doek echter voor het badhuis en werd het badhuis geconverteerd naar bankgebouw, beginnende met het afbreken van de bijgebouwen van het badhuis. In het daaropvolgende jaar zou ook het resterende gedeelte van het badhuis en het woonhuis aan het Vleminckveld sneuvelen. Op te merken is dat zowel het badgebouw als het huis aan het Vleminckveld onderkelderd waren. Hierdoor is het bodemarchief ter hoogte van het onderzoeksgebied ten minste voor 97% verstoord. Het overige deel dat mogelijk onverstoord is beperkt zich dan ook tot een klein gebied van ca. 72m². De funderingen van de kelders van het voormalige badhuis werden tijdens de periode van het bankgebouw bovendien gebruikt om de kluis te plaatsen vanwege diens nood aan stevige funderingen.

¹ E. Van Severen, CHE-rapport van het voormalige Antwerpse Badhuis, 2016. p10.

² ibidem

Figuur 24: GRB met aanduiding vroegere kelderverdiepingen (bron: Geopunt 2018)

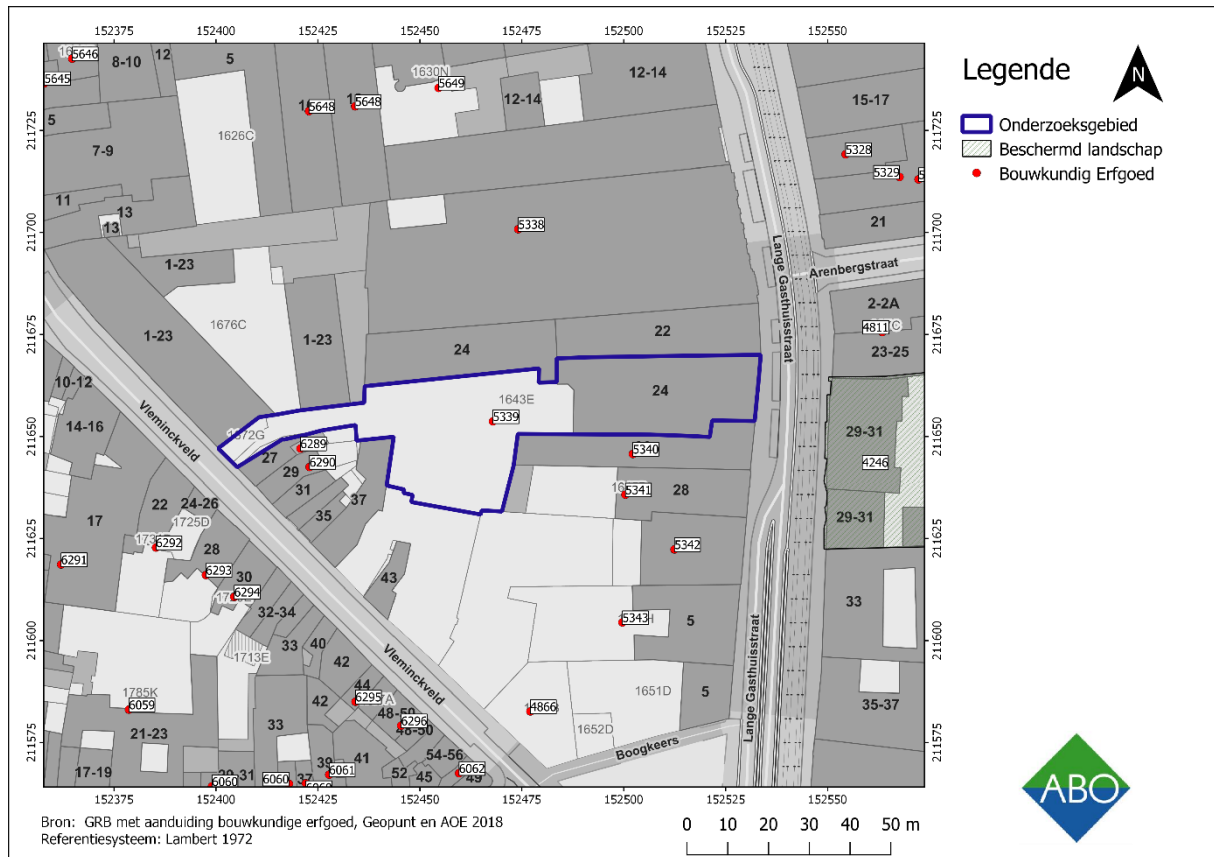

Figuur 25: Kelderplan van in 1974-1975 af te breken gebied (bron: SAA, MA, 18#57534)

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

De overzichtskaart van het Geoportaal Onroerend Erfgoed geeft voor het gebied rondom het studiegebied meldingen van beschermde monumenten, cultuurhistorische landschappen, zones opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris en bouwhistorische relictten.

4.2.1 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

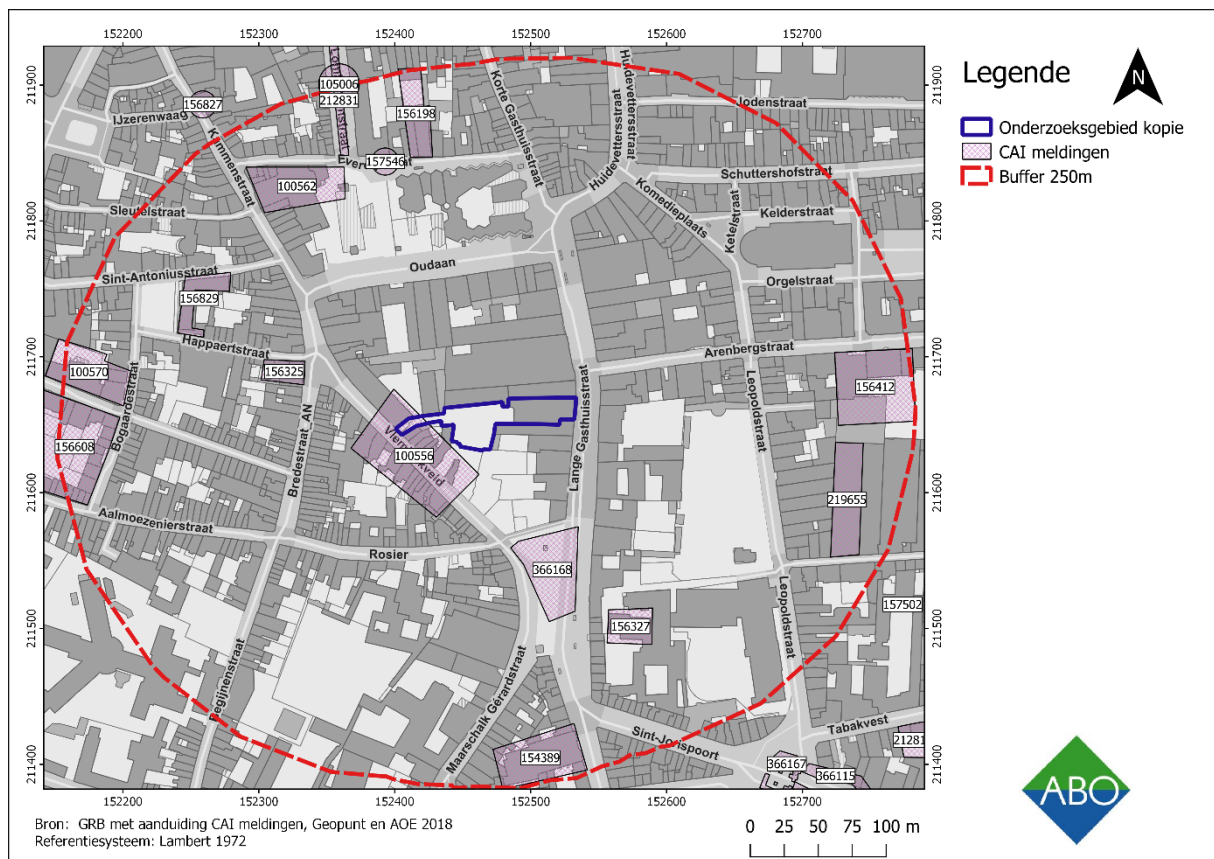
Hoewel het onderzoeksgebied en zijn omgeving deel uitmaken van de laat middeleeuwse stadsuitbreidingen, zijn de gebouwen aanpalend aan het studiegebied (westzijde van de Lange Gasthuisstraat) allemaal 19de-eeuws of jonger. Dit heeft gedeeltelijk te maken met de verbreding van de straat in 1879 en 1912 en de populariteit van de straat voor bouwprojecten van welgestelden. De Lange Gasthuisstraat wordt zo gekenmerkt door de aanwezigheid van verschillende grote heren – en burgerhuizen. Aan de andere zijde van het onderzoeksgebied, ter hoogte van Vleminckveld, gaat het vooral om burgerhuizen, hier hebben echter reeds vele 19de en vroeg 20ste-eeuwse huizen vervangen door moderne varianten.

Het onderzoeksgebied zelf huisvest het voormalige badhuis Bain Anversois (ID 5339). Dit is een laat classicistisch herenhuis waarachter een badhuis werd geopend rond de eeuwwisseling. Het badgedeelte werd in 1974-1975 afgebroken om plaats te maken voor een nieuwbouwkantoor.

ID	Adres	Naam	Datering
5339	Lange Gasthuisstraat 24, Antwerpen	Voormalig badhuis Bains Anversois	19 ^{de} eeuw
6289	Vleminckveld 27, Antwerpen	Huis De Marentak	Begin 20 ^{ste} eeuw
5338	Lange Gasthuisstraat 20, Antwerpen	Banque Centrale Anversoise	Begin 20 ^{ste} eeuw
6290	Vleminckveld 29, Antwerpen	Laatclassicistisch burgerhuis	19 ^{de} eeuw, mogelijk met 17 ^{de} -eeuwse kern
5340	Lange Gasthuisstraat 26, Antwerpen	Neoclassicistisch burgerhuis	19 ^{de} eeuw
5341	Lange Gasthuisstraat 28, Antwerpen	Verenigingsgebouw Cercle La Philotaxe	Begin 20ste eeuw
5342	Lange Gasthuisstraat 30, Antwerpen	Verenigingsgebouw Katholieke Kring	Begin 20ste eeuw

Figuur 28: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in een straal van 500 meter.

4.2.2 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Figuur 29: Alle CAI-meldingen (1:3.000) binnen een straal van 250meter.

De CAI toont aan dat de omgeving van het studiegebied gekenmerkt wordt door een uitzonderlijk rijke archeologische achtergrond die teruggaat tot het midden-neolithicum. Voor een stad als Antwerpen wiens middeleeuwse en latere periode historisch domineert, zijn deze pre-middeleeuwse resten belangrijk om de ontstaansgeschiedenis van de stad te achterhalen.

Van deze pre-stedelijke sporen is de oudste een beker met as en houtskool (ID 100556) die gevonden werd aan de Lombaardenstraat op ca. 250m ten noorden van het onderzoeksgebied. De vondst werd beschreven in 1908 door Hasse maar werd vermoedelijk eerder aangetroffen. Hasse plaatst de beker in de La Tène-periode, maar Warmebol in de Michelsberg-periode. In dezelfde buurt werd ook de Romeinse bodem aangetroffen met daarboven een 13-14de -eeuwse laag (ID 157546)

Hiernaast zijn er ook andere sporen teruggevonden die teruggaan naar de Romeinse periode. Een hiervan overlapt het onderzoeksgebied gedeeltelijk. Zo werd in aan de westelijke kant het onderzoeksgebied aan het Vleminckveld bij de bouw van een ondergrondse parkeergarage protohistorische of Gallo-Romeinse kuiltjes aangetroffen. (ID 100556) Hiernaast werden bij dezelfde werken ook rechthoekige middeleeuwse afvalkuilen, bakstenen putten met koepelgewelf en een keldervloer met bakstenen visgraatmotief gevonden, allen uit de middeleeuwen. Ook in de Sint Augustinuskerk werd naast middeleeuwse vlakgraven ook een Romeinse vlakgraf aangetroffen.

De overige CAI meldingen zijn allen gerelateerd aan het middeleeuwse Antwerpen waarbij de vroegste vondst een gouden triëns van Theudegisus is. Deze Merovingische munt dateert vanuit de 7de eeuw en toont aan dat het gebied ook na de val van het West Romeinse Rijk aantrekkelijk bleef als nederzetting.

De rest van de vondsten zijn typerend voor het Middeleeuwse Antwerpen, zo werden op geregelde basis muurresten, vloerresten en putten gevonden.

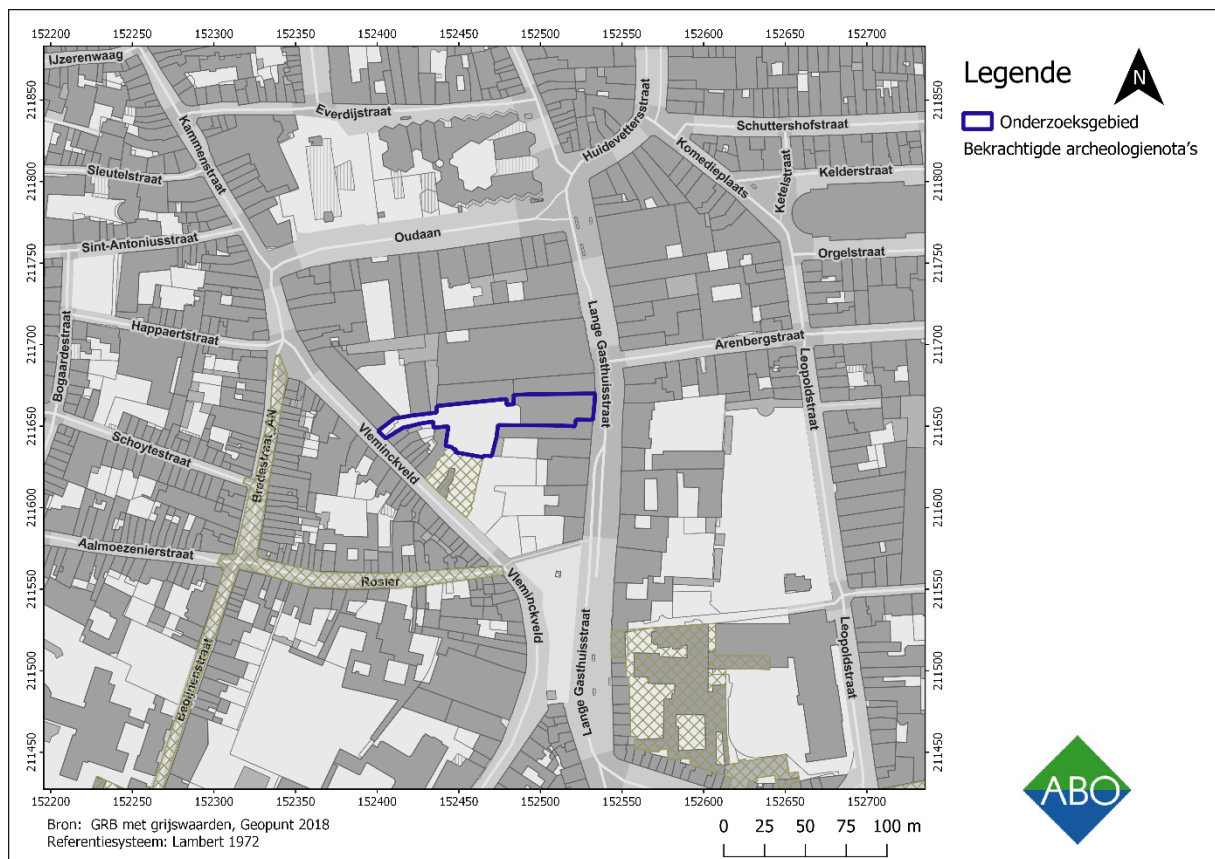
Opmerkelijk is dat er in de nabijheid van het onderzoeksgebied ook verschillende sporen werden aangetroffen van middeleeuwse ambachtelijke activiteiten. Zo werden op het Mechelseplein horenpitten en leerresten gevonden die wijzen op het lederbewerking. (ID 366168) Ook resten van keramiekproductie werden gevonden, zonder echter de pottenbakkersovens. (ID 155068) Tenslotte werden ook sporen teruggevonden van glas- en majolica productie (ID 156829 en 100570)

ID	Adres	Naam	Datering
100556	Vleminckveld z.n., Antwerpen	Protohistorisch of gallo-Romeinse kuiltjes. Rechthoekige middeleeuwse afvalkuilen, bakstenen putten met koepelgewelf, keldervloer met baksteen in visgraatmotief	Metaaltijden en middeleeuwen
105006	Lombaardenstraat z.n., Antwerpen	Beker met as en houtskool.	Midden-neolithicum
156198	Everdijstraat 35, Antwerpen	Kelder met beschilderde tegels	16 ^{de} eeuw
157546	Everdijstraat 31, Antwerpen	Romeinse bodem met daarboven een 13 ^{de} - 14 ^{de} -eeuwse laag.	Romeinse Tijd, middeleeuwen
100562	Sint- Augustinuskerk, Antwerpen	Vlakgraven uit de 17 ^{de} eeuw. Vlak graf uit de Romeinse Tijd.	Nieuwe Tijd en Romeinse Tijd
156829	Bogaardeplein 1, Antwerpen	Laat middeleeuwse gracht en kuilen. 16 ^{de} - eeuwse kelders, beerputten en afvalput, mestkuilen, drainageputten en mogelijke aanwijzing voor majolicaproductie, beenbewerking, glasproductie	Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
100570	Bogaardestraat zn, Antwerpen	Middeleeuwse sporen van majolicaïndustrie. 16 ^{de} -eeuwse pandjes, afvalputten, kelders, funderingen en beerputten. 17 ^{de} -eeuwse bakstenen afvalput onder de kelder van een achterhuis.	Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
156608	Schoytestraat zn, Antwerpen	Pottenbakkerafval	Nieuwe Tijd
366168	Mechelseplein zn, Antwerpen	Middeleeuwse hoornpitten en woonblok	Middeleeuwen
156327	Sint- Elisabethziekenhuis , Antwerpen	Vlakgraven met menselijke resten	Middeleeuwen
154389	Sint-Joriskerk zn, Antwerpen	Gouden triëns van Theudegisus	Vroege middeleeuwen

219655	Henri Van Heurckstraat 9-23, Antwerpen	Muurstructuren	Late middeleeuwen
156412	Provinciaal Centrum Arenberg, Antwerpen	Kelders, waterput en vermoedelijke afvalput	16de eeuw

Figuur 30: overzichtstabel CAI.

4.3 ANDERE ARCHEOLOGISCHE BRONNEN

Figuur 31: GRB kaart met aanduiding onderzoeksgebied en bekrachtigde archeologienota's (bron: Geopunt en AOE 2018)

Vanwege de positie van het onderzoeksgebied binnen de historische binnenstad van Antwerpen en diens rijke archeologische verleden is er reeds veel archeologisch onderzoek gebeurd in de omgeving. Zo ook op een perceel aanpalende aan het onderzoeksgebied, hier werd in 2017 een proefputtenonderzoek uitgevoerd door BAAC.³ Hierbij werden vooral archeologische resten vanaf de 13de eeuw gevonden, het moment wanneer het onderzoeksgebied deel begon uit te maken van de Antwerpse binnenstad. Hierbij werden metaalvondsten aangetroffen die wijzen op ambachtelijke activiteiten. (metaalbewerking) Van vroegere periodes werden er geen sporen aangetroffen.

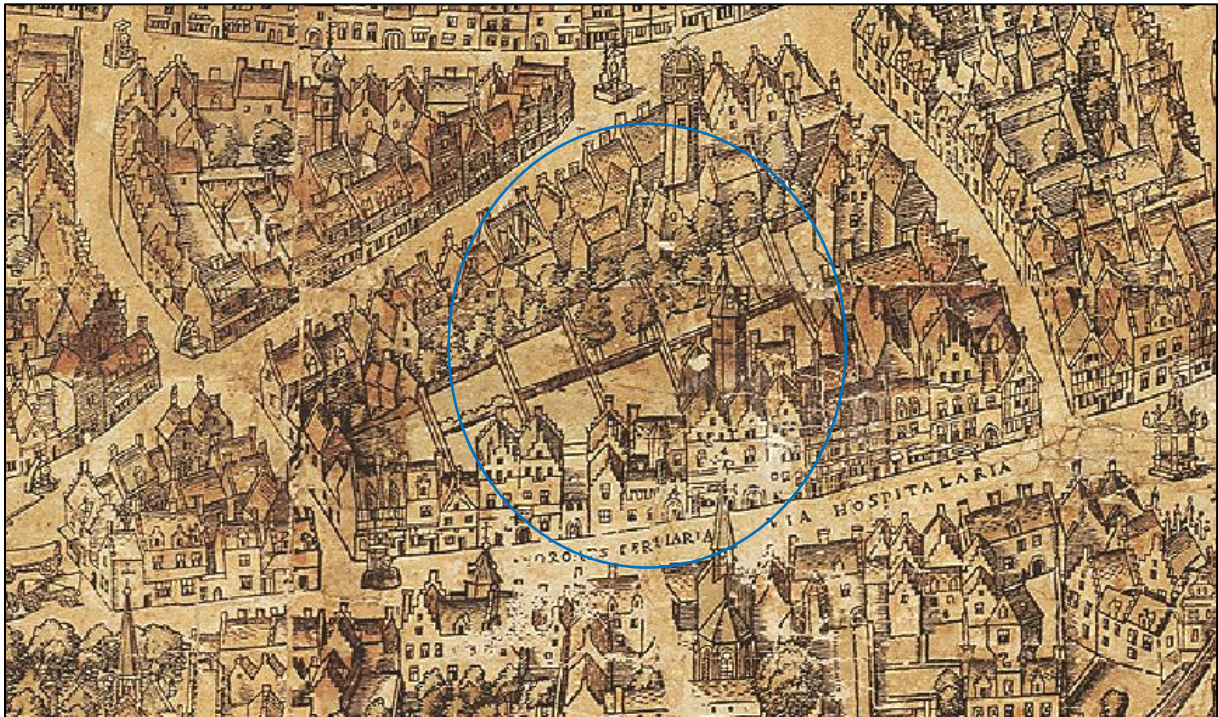
Een archeologienota met betrekking tot de Begijnenstraat, Bredestraat, Rosier werd besloten met een gedeeltelijke vrijgave van de straten met uitzondering van het kruispunt Sint Rochusstraat-Bervoetstraat met de Begijnenstraat. Verder onderzoek werd nog niet uitgevoerd.⁴

³ Vooronderzoek Antwerpen Antwerpen, Vleminckveld, <https://id.erfgoed.net/archeologie/notas/8767>

⁴ Vooronderzoek Antwerpen Begijnenstraat-Bredestraat-Rosier, <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4510>

4.4 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

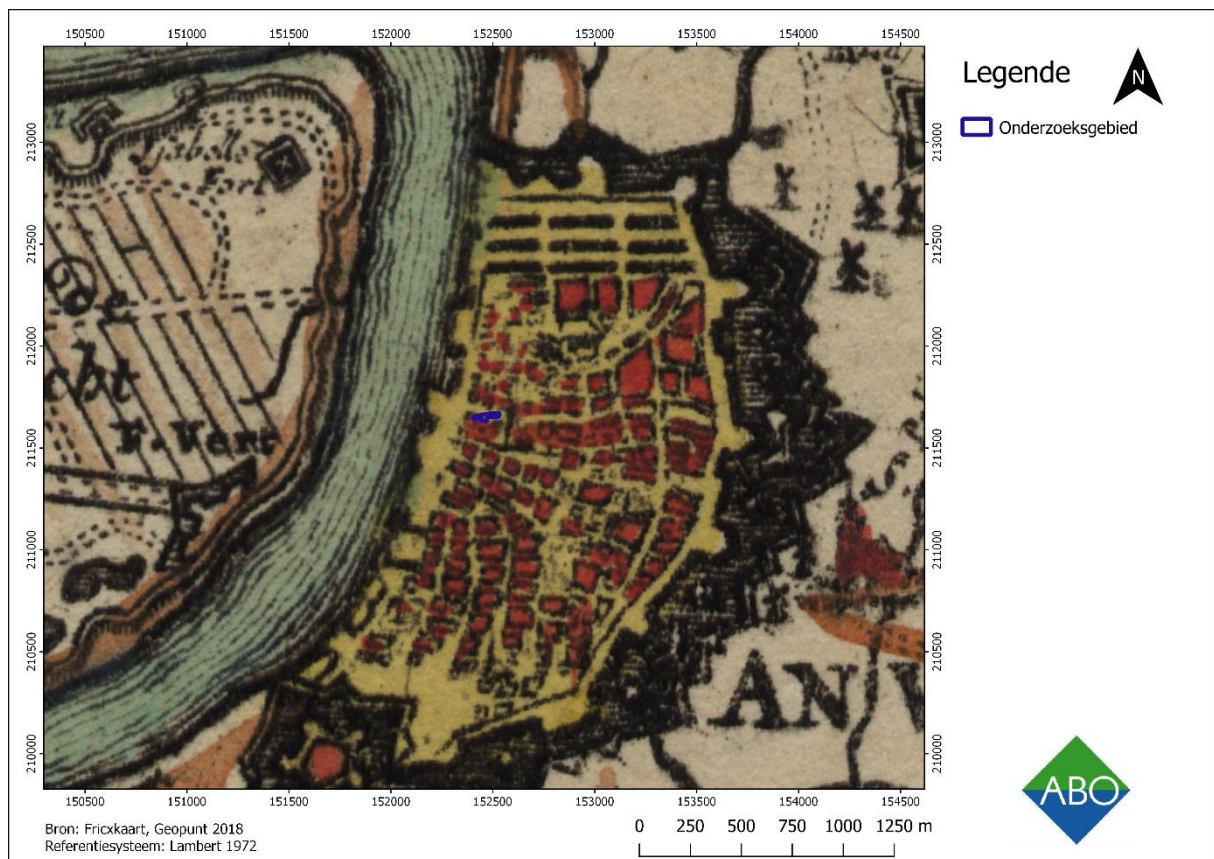
4.4.1 VOGELVLUCHTPLAN VAN V. BONONIENSIS (1565)

Figuur 32: Vogelvluchtplan van V. Bononiensis uit 1565 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Boekstal 2016)

Het vogelvluchtplan van V. Bononiensis toont het studie gebied in de 16de eeuw. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zijn langs de kant van de Lange Gasthuisstraat burgerhuizen zichtbaar met trapgevel en achterliggende trappentoren. Het binnengebied is echter onbebouwd en toont enkel een aantal bomen en hekken die de tuinpercelen afbakenen. Aan de kant van het Vleminckveld zijn veelal dwarshuizen zichtbaar.

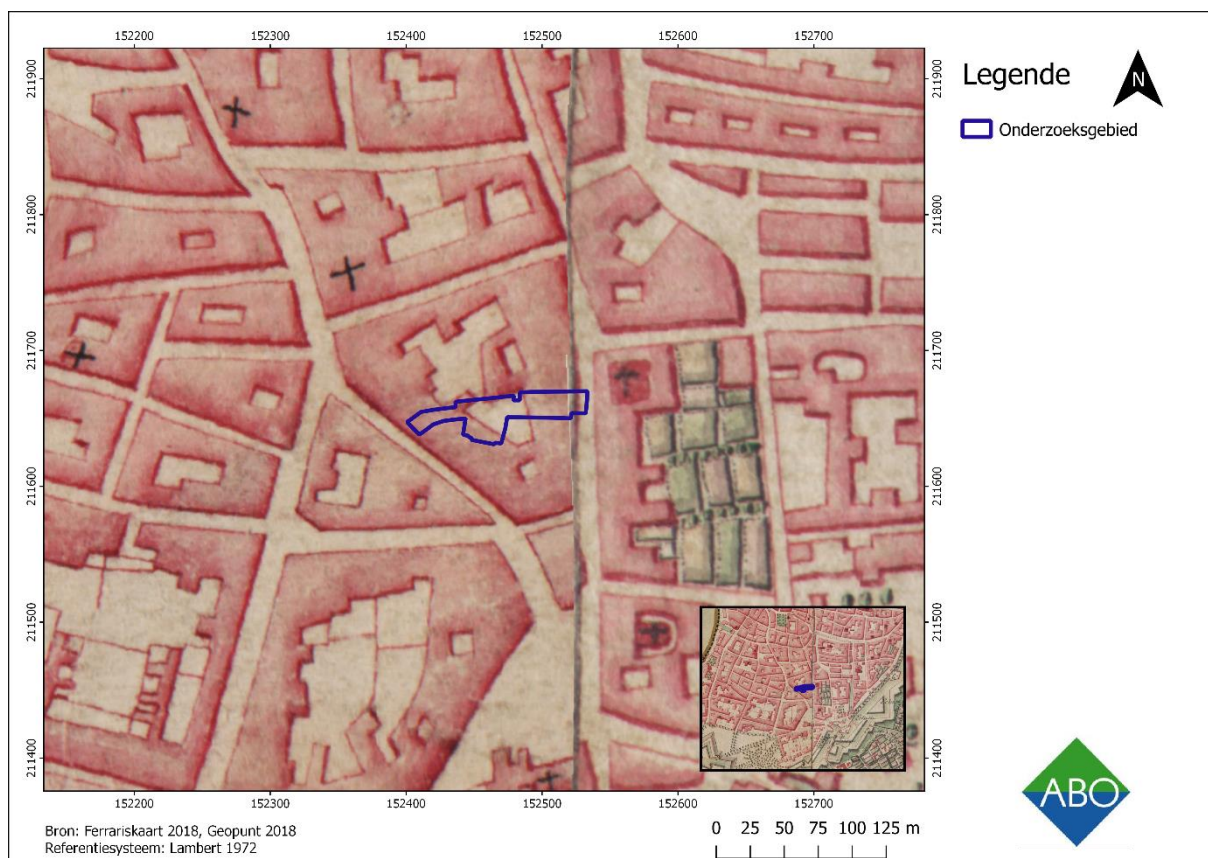
4.4.2 FRICXKAART (CA. 1712)

Figuur 33: Fricxkaart (1:20.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

De Fricxkaart is door zijn gebrek aan detaillering eerder ongeschikt om informatie te verschaffen over het onderzoeksgebied en zijn omgeving. Het toont wel de stad Antwerpen als versterkt geheel dat afgesloten is van het hinterland.

4.4.3 FERRARISKAART (CA. 1771- 1778)

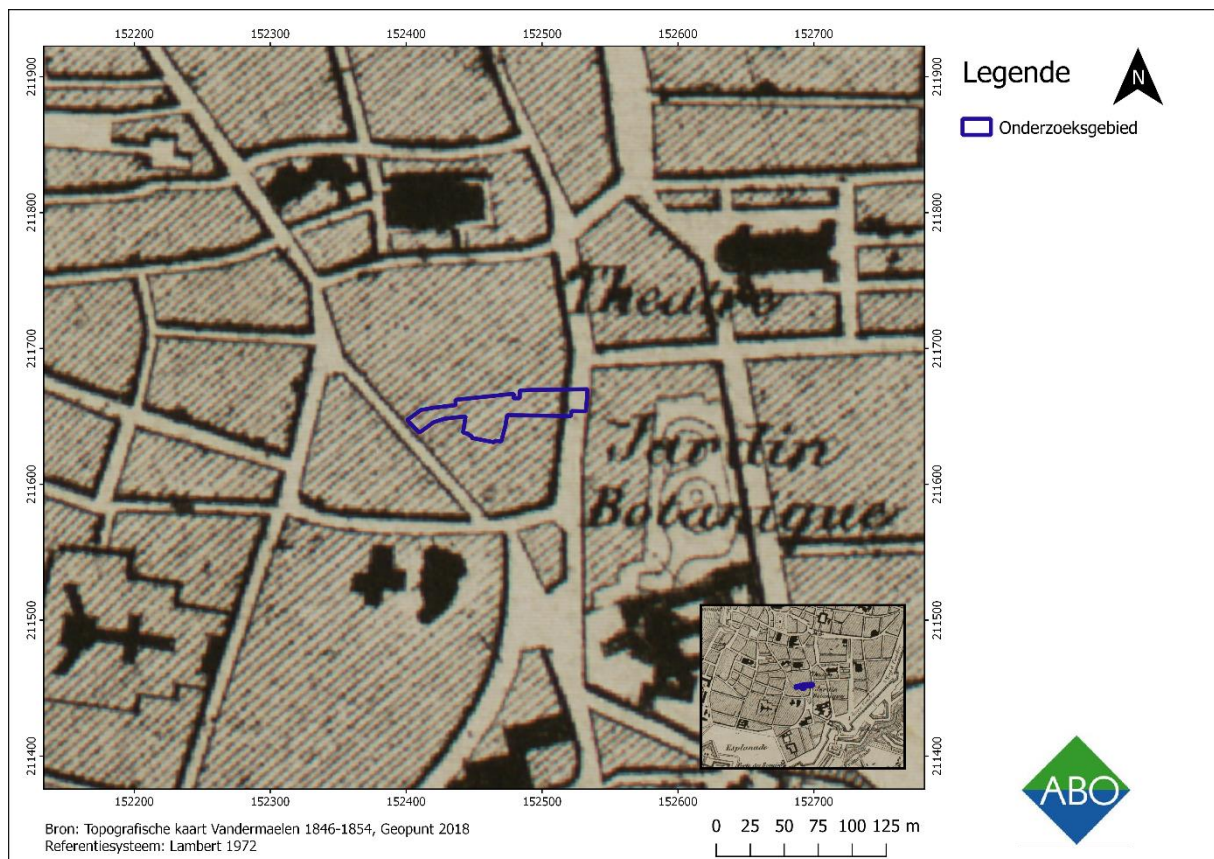

Figuur 34: Ferrariskaart (1:3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

De Ferrariskaart toont het onderzoeksgebied en zijn omgeving ten tijde van de Oostenrijke Nederlanden. Zoals uit het historisch kader (zie hfst. 4.1) reeds bleek was dit er een van economische heropleving voor de streek.

Ter hoogte van het onderzoeksgebied is het onderzoeksgebied aangeduid als zijnde grotendeels bebouwd. Centraal is er wel een open ruimte zichtbaar. Direct ten oosten van het onderzoeksgebied is het Sint-Elisabethgasthuis duidelijk merkbaar met een groot tuingebied.

4.4.4 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

Figuur 35: Vandermaelen kaart (1: 3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

Op de Vandermaelenkaart is te zien dat het stratenpatroon rond het onderzoeksgebied nauwelijks veranderd is rond het onderzoeksgebied (Figuur 11). De werken die onder invloed van Napoleon in de stad uitgevoerd zijn hebben op het onderzoeksgebied geen invloed gehad. Ten oosten van het onderzoeksgebied zijn de botanische tuinen en het theater weergegeven.

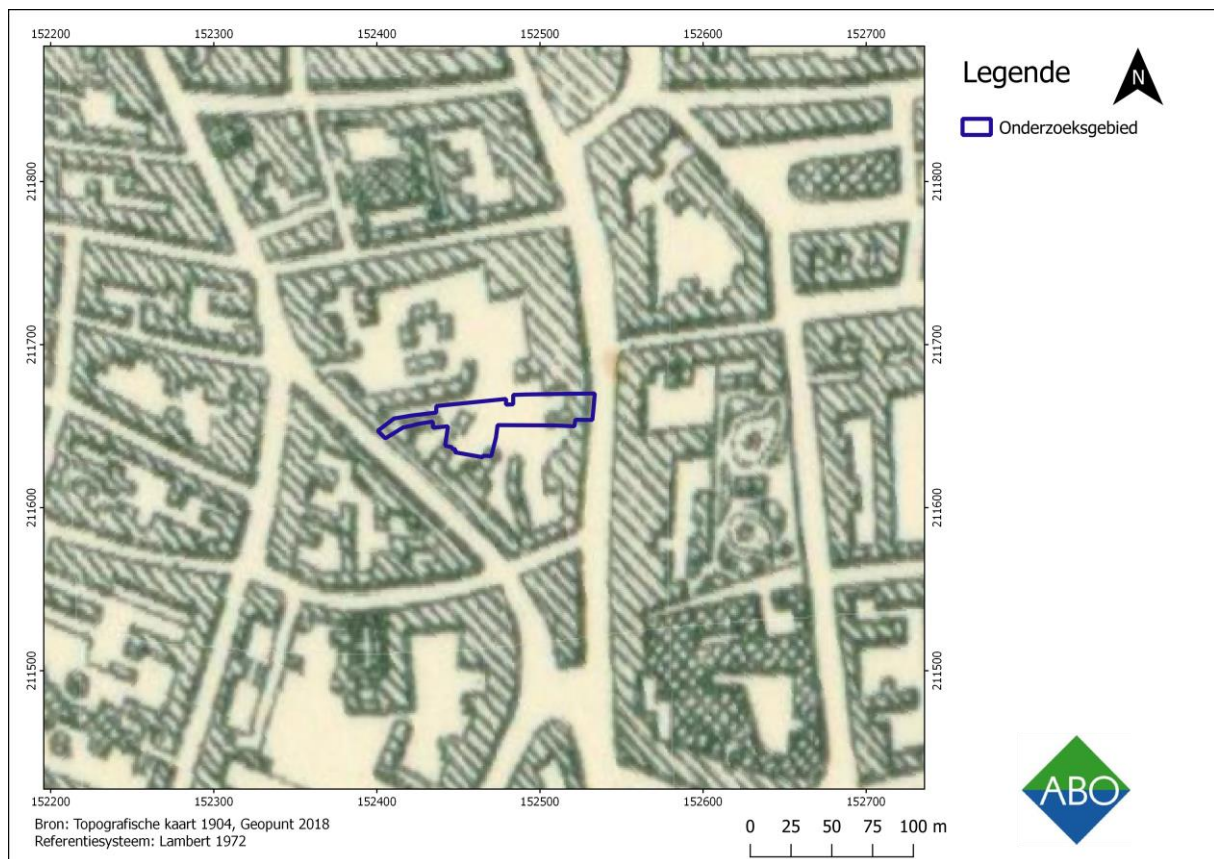
4.4.5 VUILLAUME LE BEAU PLAN OF SCHOON PLAN (1853-1865)

Figuur 36: Vuillaume le Beau plan of Schoon plan (1853-1865) (1:3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) en de huidige situatie. (Bron: SAA 12#487)

Het plan Vuillaum le Beau toont voor het eerst het onderzoeksgebied in detail tot op het niveau van de percellering. Hierbij is bebouwing zichtbaar aan de oostelijke zijde en westelijke zijde van het onderzoeksgebied. De binnenruimte van het bouwblok is grotendeels onbebouwd.

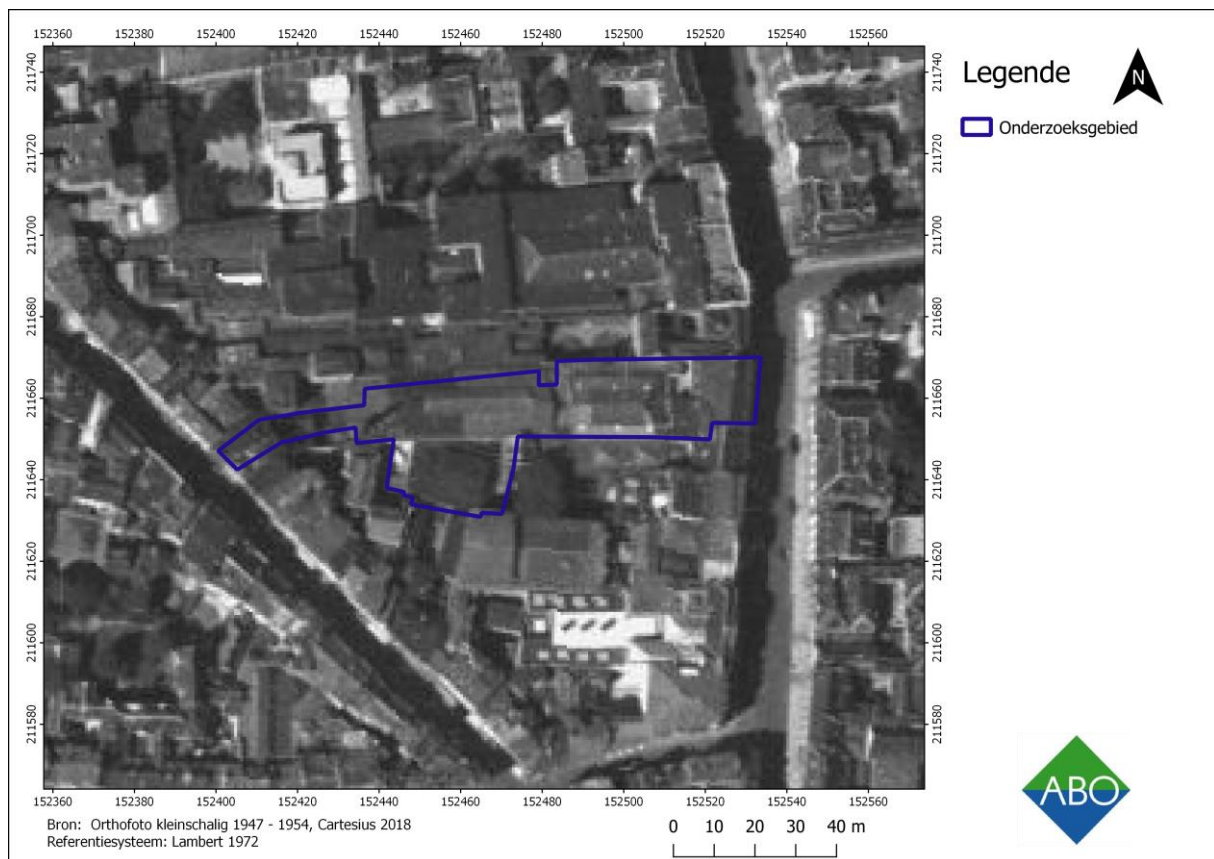
4.4.6 TOPOGRAFISCHE KAART 1904

Figuur 25: Topografische kaart 1904 (1:3.000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (Bron: Geopunt 2018).

De topografische kaart van 1904 toont weinig verschil met de kaart van le Beau uit de periode 1853-1865 inzake perceelsindeling. De kaart toont wel veel minder detail dan de voorgaande kaart.

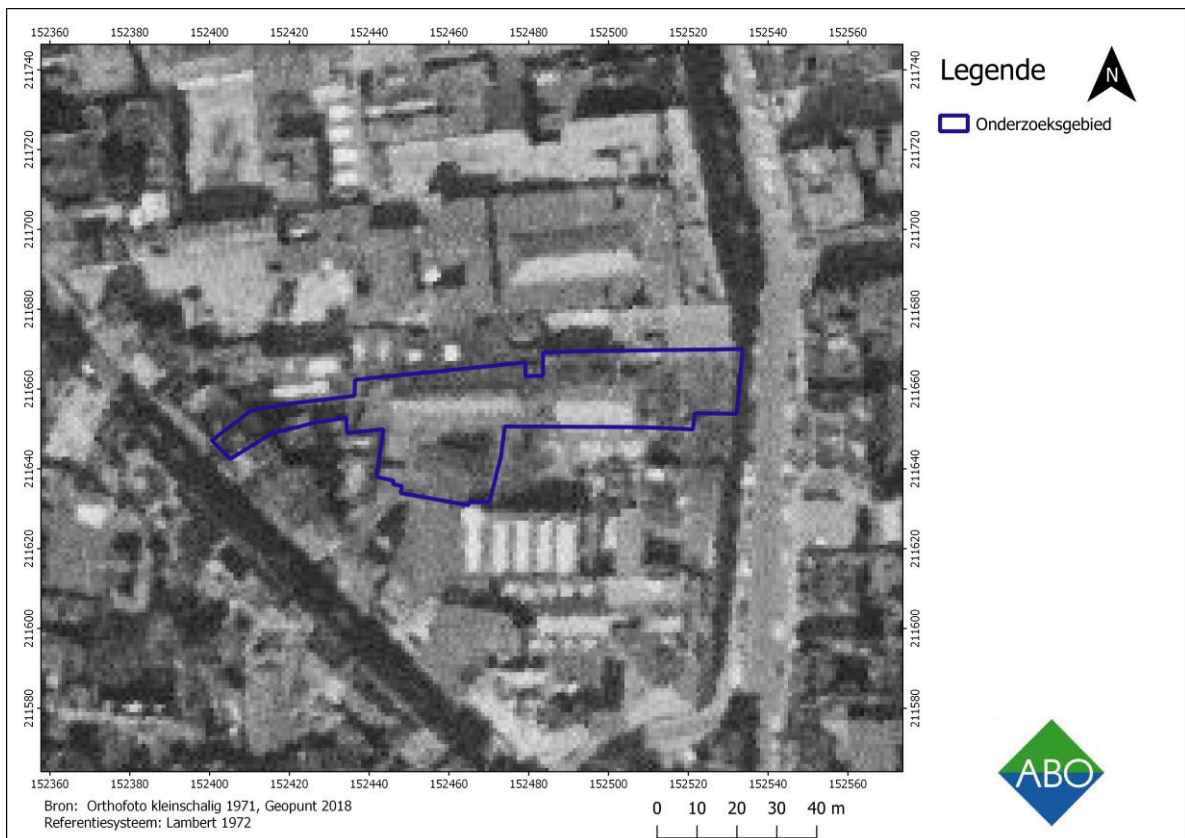
4.5 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

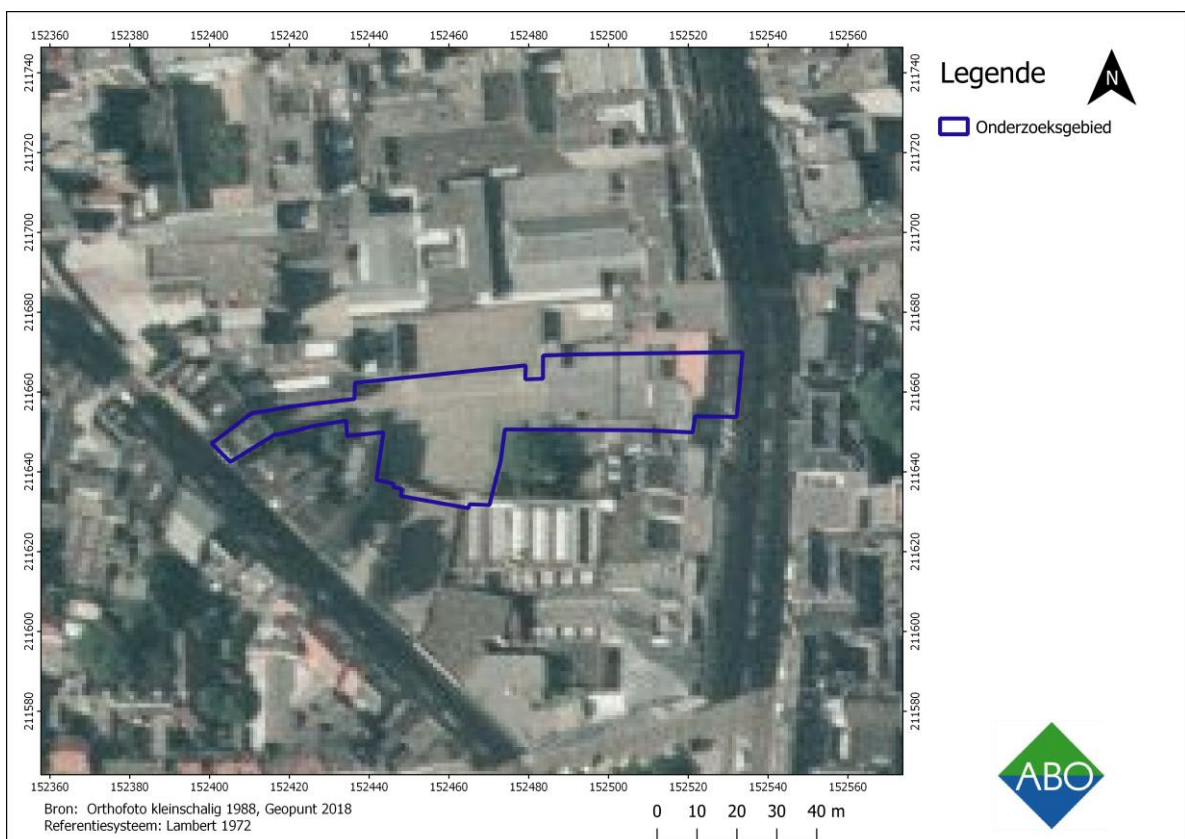
Figuur 37: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1947-1954) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Carthesius 2018).

De luchtfoto's van de 20ste eeuw tonen de evolutie van het onderzoeksgebied van badhuis tot de huidige situatie. Op de orthofoto van de periode 1947-1954 is het bijna volledige bebouwde onderzoeksgebied nog te zien waar op de tussenruimte op dat nog het badhuis gesitueerd is.

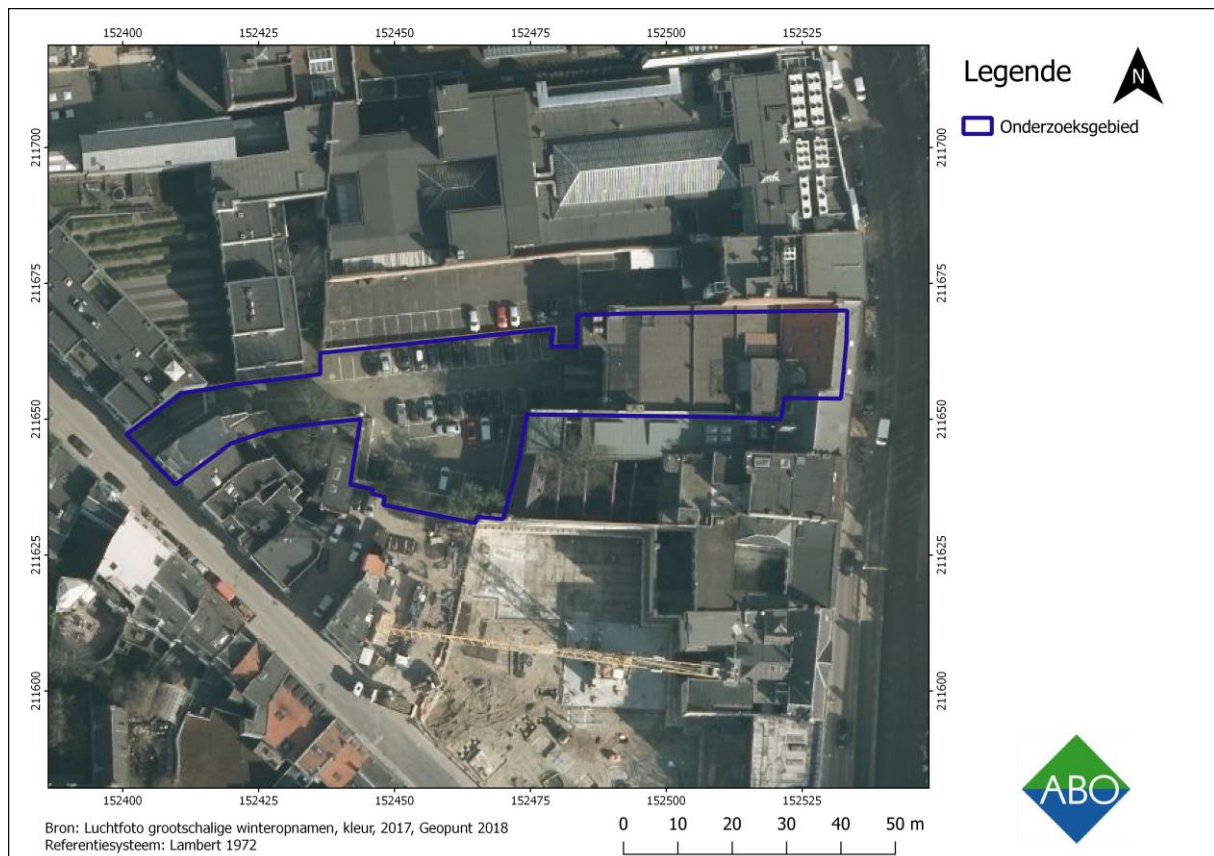
Ook de orthofoto van 1971 toont het badhuis nog, weliswaar slechts drie jaar voor diens afbraak. Het verschil met de orthofoto 1988 is dan ook duidelijk wanneer het badhuisgebouw centraal in het onderzoeksgebied heeft plaats gemaakt voor een onbebouwd stuk verharding.

Figuur 38: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1971) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

Figuur 39: Orthofotomozaïek (1:750), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (1988) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Geopunt 2018).

Figuur 40: Orthofotomozaïek (1:3500), kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch (2018) met weergave van het studiegebied (blauw). (Bron: Google Maps 2018).

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Deze archeologienota werd opgesteld door ABO nv naar aanleiding van de geplande werken aan de Lange Gasthuisstraat 24 te Antwerpen. Het doel van dit onderzoek was driedelig. Ten eerste werd op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede werd nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande bouwwerken. Ten derde werd nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

Landschappelijke gegevens

Het onderzoeksgebied is gelegen in sterk verstedelijkt gebied, hierdoor kon het originele bodemtype niet bepaald worden en wordt het bodemtype gekarteerd als OB.

De quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied bestaat uit hellingsafzettingen van het Quartair met daarboven eolische afzettingen bestaande uit zand tot zandleem uit het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen. Tertiairgeologisch behoort het studiegebied tot de Formatie van Lillo. Deze formatie wordt gekenmerkt door marien schelphoudend zand uit het Pliocene.

Archeologische gegevens

De archeologische inventaris toont aan dat de omgeving van het studiegebied gekenmerkt wordt door een uitzonderlijk rijke archeologische achtergrond die teruggaat tot de La Tène periode of de Michelsbergperiode.

Hiernaast zijn er ook andere sporen teruggevonden die teruggaan naar de Romeinse periode. Eén hiervan overlapt het onderzoeksgebied gedeeltelijk. Zo werd aan de westelijke kant het onderzoeksgebied aan het Vleminckveld bij de bouw van een ondergrondse parkeergarage protohistorische of Gallo-Romeinse kuiltjes aangetroffen. Ook middeleeuwse resten werden in de omgeving aangetroffen waaronder een Merovingische munt uit de 7de eeuw. Vanuit de middeleeuwse periode werden ook verschillende sporen aangetroffen van middeleeuwse ambachtelijke activiteiten die verwijzen naar het middeleeuwse karakter van deze wijk.

Het bodemarchief werd echter op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw zwaar verstoord door de aanleg van het Antwerps badhuis. Samen met een winkelhuis aan het Vleminckveld werd zo 97% van het onderzoeksgebied onderkelderd.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een omgeving met een zeer hoog archeologische potentieel. Bij de evaluatie van het archeologische potentieel van het onderzoeksgebied moet echter de historische bodemverstoring door onderkeldering in rekening worden gebracht. Aan de zijde van het Vleminckveld zal deze onderkeldering waarschijnlijk zeer eenvoudig van aard zijn geweest. Dit is echter niet het geval bij de zijde van het vroegere badhuis. Vanwege de baden was hier sprake van sterke en uitgebreide kelders en funderingen. Deze werden gedeeltelijk herbruikt bij de plaatsing van een kluis tijdens de periode dat het pand een bank huisvestte. De geplande parkeergarage wordt echter aangelegd onder het bestaande kelderniveau. Omdat op basis van deze bureaustudie niet aangetoond kan worden dat het bodemarchief onder dit kelderniveau verstoord is en vooronderzoek met ingreep in de bodem momenteel niet mogelijk is vanwege de huidige bebouwing, wordt verder onderzoek aangeraden in

de vorm van werfbegeleiding, hierbij wordt ook de sloopbegeleiding opgenomen in de randvoorwaarden.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		08 april 2019
Toon Moeskops	Business Unit Manager		08 april 2019
Anouk van der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		08 april 2019

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

CadGIS 2018: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 24 september 2018).

Cartesius 2016: Topografische kaart 1933/1883 [online], <http://cartesius.be/geoportal/catalog/search/resource/details.page?uuid=%7BBDE85A1A-9065-4DD4-94DB-6B7E8ECCCE9D%7D> (geraadpleegd op 24 september 2018)

Databank Ondergrond Vlaanderen 1989: Rapport 1989088925, <https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken-ocdov/proxy-boring/boorstaat/1989-088925/rapport/rapportboringstandaard?titel=DOV%20Boorrapport>) (geraadpleegd op 24 september 2018).

Geoportaal onroerend Erfgoed: Centraal Archeologische Inventaris [online], geo.onroenderfgoed.be (geraadpleegd op 24 september 2018)

Geopunt Vlaanderen 2018: Basiskaarten (orthofoto's 1971/2015; GRB, topografische kaart (klassieke reeks)) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 24 september 2018).

Geopunt Vlaanderen 2018: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 24 september 2018).

Geopunt Vlaanderen 2018: Bodemkaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 24 september 2018)

Inventaris Onroerend Erfgoed: Inventaris bouwkundig erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300554> (geraadpleegd op 24 september 2018).

Molenecho's 2018: Het Belgisch molenbestand, <http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?AdvSearch=4473> (geraadpleegd op 24 september 2018)

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 24 september 2018).

Van Ranst E & Sys C., 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000), Gent: Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent.